

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

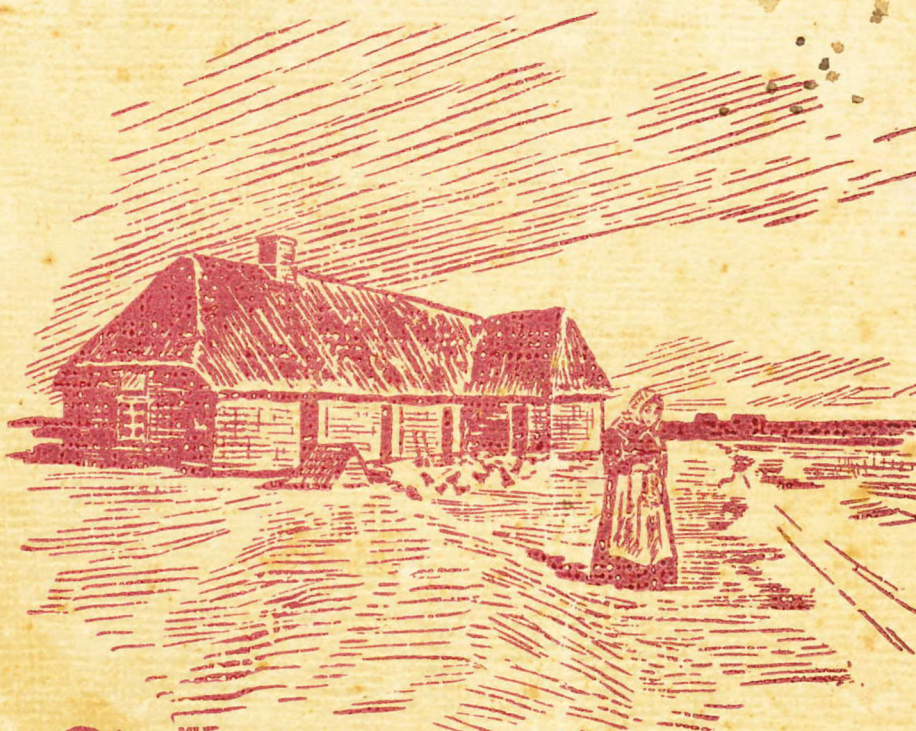
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JEPPE HEJBØL

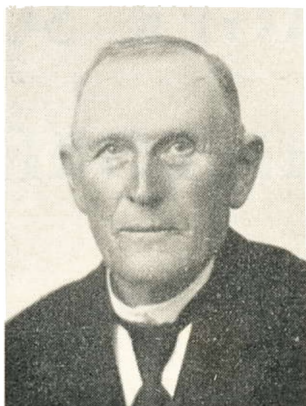
Ansager Sogns Historie

Skovlind sognearhiv

JEPPE HEJBØL

ANSAGER SOGNS
HISTORIE

A N S A G E R
UDVALGET FOR UDGIVELSE AF ANSAGER SOGNS HISTORIE
M C M X L

Forfatteren, ps. Lærer Jeppe Hejbol, Kærbæk

Oplag: 1000 Eksemplarer

NORDHJEMS BOGTRYKKERI, VARDE

FORORD

Det var ikke med ublandet Glæde, jeg gik ind paa at overtage dette Arbejde. Ganske vist var jeg glad for at være med i et Arbejde, der havde min fulde Interesse, men jeg kendte jo dog lidt til min egen Begrænsning og mine manglende Evner samt til Arbejdets Vanskelighed.

Da det imidlertid blev hævdet fra flere Sider, at der ikke fremdeles burde ventes efter en Mand, der var udrustet til Opgaven med specielle Evner og Anlæg, men at der skulde tages fat med de forhaandenværende Kræfter, og da ingen af Udvalgets øvrige Medlemmer var saaledes stillede, at de kunde ofre Sagen den nødvendige Tid, saa vovede jeg at tage fat paa Opgaven.

Nu ved Arbejdets Afslutning ønsker jeg at bringe mine Medhjælpere en varm Tak for den Hjælp, de saa beredvillig har ydet mig, ligesom jeg maa bede dem undskylde, hvis fremsendte Stof det har været nødvendigt at reducere. En særlig Tak til Forretningsudvalget, specielt Formanden, Købmand *P. I. Nissen*, for stadig udvist Velvilje.

Endvidere skylder jeg en stor Tak for den Velvilje, der er vist mig ved at give mig Adgang til de forskellige Arkiver — paa „Nørholm“, paa Dommerkontoret i Varde, i Præstegaarden samt Sogneraadets Kontor.

Naar Bogen nu foreligger, maa jeg først og fremmest bede om Overbærenhed — om skaansom Bedømmelse. Nogle vil antagelig finde, at en Del er taget med, som kunde være udeladt, medens andre maaske vil savne baade Navne og Begivenheder af forskellig Art — eller ogsaa vil der maaske kunne paavises fejlagtige Angivel-

ser. Men selv med de Mangler, der hæfter ved Arbejdet, er det dog mit Haab, at Bogen alligevel vil virke til Fremme af Interessen for og Kærligheden til vort Sogn og dets Minder — og at fremhjælpe Sammenholdet om disse Minders Bevarelse. Forhaabentligt fremstaar saa senere en Mand — eller Kvinde — med særlige Evner, som kan fortsætte Arbejdet.

Hvad der forekommer i Bogen uden Angivelse af Forfatter eller Kilde er skrevet eller omarbejdet af mig. Andre Afsnit er optaget under vedkommende Forfatters Navn og i dennes egen Fremstillingsform. Indledningen er skrevet af min Søn, Seminarielærer *Jobs. Hejbøl*, Nr. Nissum.

* *

Bogen udkommer i en mørk Tid. Ikke blot fordi vi er midt i Aarets korteste Dage, men der har jo desuden siden 9. April hvilet et Tryk over alle Danske — og ingen véd, hvad Fremtiden bærer i sit Skød. Vi finder imidlertid Trøst i vor Konges Ord paa hans 70-Aars Fødselsdag den 26. September: „End er der en Gud foroven, der raader for Danmarks Sag“ — og vi siger med hele den kristne Menighed i Danmark: Gud bevare Danmark! Gud bevare Kongen! For egen Regning tilføjer vi: *Gud bevare ogsaa den lille Plet, der kaldes Ansager Sogn!*

JEPPE HEJBØL.

BOGENS FORHISTORIE

Den 2. August 1913 afsløredes i Ansager Plantage en Mindesten for Morten Hansen, Ansager Mølle, hvor Sønnen, Lærer Niels Hansen, Aal, var til Stede og talte om gamle Dage i Ansager. Flere fik herved Interesse for svundne Tider og gamle Minder. Tiden gik dog indtil Februar 1923, hvor nogle af Egnens Mænd indbød til et Møde, hvor førnævnte Lærer Niels Hansen paany talte om gamle Dage, for ved denne Lejlighed at faa nedsat et Udvalg til Forberedelse af Udgivelse af Ansager Sogns Historie. Udvalget kom til at bestaa af: *Bertel Mølby, Peder Kruse, R. Rasmussen, Bærtel Strebøl, H. P. Nissen, Læge Mygind, J. Lauritsen-Thomsen, Niels Hansen og S. Laugesen.* Udvalget skulde i første Række søge at fremskaffe Materiale til Bogen, dels skriftlige Bidrag og dels mundtlige Oplysninger hos Folk, som vidste noget fra den ældre Tid. Men det blev ikke til ret meget. Dog skrev Niels Hansen og hans Søster — Fru Lærer Signe Kristensen, Skovlund — om Ansager Mølle og Minder derfra, og min Fader — H. P. Nissen — om Ansager i Halvfjerdserne. Nogle Penge til Bogens Fremstilling fik de ind ved frivillige Bidrag, især Sparekassen gav gode Bidrag.

Saa gik Sagen i Staa i flere Aar. Fader var død, nogle var blevet ældre eller for optaget paa anden Maade. Omsider rygtedes det, at pens. Lærer *Jeppe Hejbol, Kærbæk*, var ved at arbejde paa saadan en Bog. Interessen fik herved ny Næring — der blev paany holdt Møder om Sagen, hvor der valgtes et nyt Udvalg paa 5 Medlemmer fra hvert af Sognets 3 Kirkedistrikter. For Skovlund: *R. Rasmussen, Bærtel Strebøl, H. P. Rasmussen, Peder Kruse.* og *Chr. Christensen*, for Stenderup: Lærer *K. Pedersen, H. N. Kirkegaard, Jeppe Nielsen, John H.*

Johnsen og S. Laugesen, samt for Ansager: Lærer Nørholm, N. P. Larsen, Jeppe Hejbøl, H. C. Eskildsen og P. I. Nissen, som valgtes til Formand.

Jeppe Hejbøl blev opfordret til at overtage de skriftlige Arbejder, og han har saaledes trukket det store Læs, hvorfor han fortjener en oprigtig Tak. Hans store Interesse for Sagen har dog sikkert gjort ham Opgaven overkommelig.

Til at bistaa ham valgtes et Forretningsudvalg, der kom til at bestaa af Lærer Pedersen, H. P. Rasmussen og undertegnede. Chr. Christensen valgtes til Kasserer.

Nu to Aar efter foreligger Bogen — til Anerkendelse eller Kritik. Vi haaber, at den maa blive modtaget med Forstaaelse.

Der har været arbejdet paa Sagen i god Forstaaelse, og derfor skal saavel det lille som det store Udvalg have Tak. Det har været mig en særlig Glæde at deltage i Arbejdet — Bogen var min Faders store Interesse, og nu har jeg faaet Lov til at medvirke til Værkets Afslutning. Derfor til Slut en Tak til dem, der begyndte Arbejdet og som rejste Tanken, samt til alle, der har ydet Pengebidrag, Ansager Sparekasse, Skovlund Andelskasse, Ansager Sogneraad, de private Bidragydere — tilligemed en Tak for hvert skriftligt Bidrag og mundtlig Oplysning til Bogens Tekst.

P. I. NISSEN.

INDLEDNING

Menneskenes Historie i vort Land kan skønsmæssigt ansættes til o. 10.000 Aar. Man plejer at inndele dette mægtige Tidsrum i 3 Dele: Oldtid, Middelalder og nyere Tid. Delingen er dog højst ulige: Nyere Tid omfatter de sidste ca. 400 Aar, Middelalderen 5—600 Aar, og Oldtidens Mennesker har da levet i vort Land i ca. 9000 Aar. Det er kun Middelalder og nyere Tid, vi kan faa noget at vide om ad almindelig historisk Vej, gennem skriftlige eller mundtlige Beretninger, de saakaldte historiske Kilder. Hele den øvrige Periode er forhistorisk, d. v. s. at vi lærer den kun at kende gennem arkæologiske Fund, idet dog forskellige andre Videnskaber, f. Eks. Geologi, Etnografi og Sprogvidenskab, kan yde deres Bidrag til Tolkning af Resultaterne.

Endnu langt mere svimlende Tidsrum tegner sig imidlertid for os, hvis vi tager Dyrelivets og Plantelivets Udvikling med i Betragtning. Ogsaa her regner man med en Tredeling, men saaledes at det er ufatteligt store Talstørrelser, man regner med, og endvidere saaledes at Plantelivets Oldtid, Middelalder og nyere Tid hver for sig strækker sig endnu længere tilbage end Dyrelivets. Det er ogsaa naturligt, at klimatiske Forandringer først giver sig til Kende i Planteverdenen; de klimatiske Forandringer i Forbindelse med Forandringer i Vegetationen skaber da i Fællesskab ændrede Betingelser for Dyr og Menneskers Liv.

Hvor store Tidsrum det her drejer sig om, faar man

en svag Forestilling om, naar man ser, at en nylig udkommen Bog (M. Lund: „Fortidens levende Væsener“) anslaar Dyrelivets Oldtid til ca. 300 Millioner Aar, Middelalderen til ca. 130 Millioner Aar og den nyere Tid til ca. 70 Millioner Aar. Selv om man i andre Egne af Verden mener at kunne paavise Menneskenes Tilstedeværelse langt længere tilbage end her i Norden — man har gættet paa o. $\frac{1}{2}$ Mill. Aar — saa forstaar vi dog, at i Sammenligning med selve Jordens Udviklingshistorie bliver det for smaa Tidsrum at regne. Og den før nævnte „historiske Tid“ i Danmark paa o. 1000 Aar bliver som det sidste Minut Nytaarsaften, før Nytaarsklokkerne falder i Slag, i Sammenligning med hele det forgangne Aar.

Det gælder ogsaa om selve Landet Danmark, at det i Forhold til disse uhyre Tidsrum er forholdsvis ungt. Der, hvor Danmark nu ligger i Havet „med Byer og med Slot, en rød musset Glut paa et Silkebolster blaat“, som Chr. Winther skriver om Sjælland, var oprindeligt et stort Hav, hvori umaadelige Mængder af smaa kalkholdelige Slimdyr levede. Kalken bundfældedes, efterhaanden som Dyrene døde, og der dannedes paa den Maade i Aartusindernes eller Aarhundredtusindernes Løb et ca. 500 m tykt Lag Kridt, hvorpaa det senere Danmark er bygget op. Enkelte Steder naar det op til Overfladen (Møen, Stevns), og paa sine Steder udnyttedes det f. Eks. i Cementfabrikationen (Aalborg, Mariager) og til Kalkbrænding (Hjerm).

Efter Kridthavets Tid fulgte en Tid med mægtige Krympninger og Foldninger af Jordoverfladen, under hvilke bl. a. Alperne, Pyrenæerne og Appenninerne er dannet. Heroppe i vore Egne synes det dog at være gaaet mere fredeligt til. Af Dannelser fra den Tid skal for vort Lands Vedkommende kun nævnes Lag af Glimmersand og Glimmerler, hvoraf senere Tidens Jydepotter skulde blive formet — paa det Omraade har netop Ansager Sogn været godt med — samt

Lag af Brunkul, dannet af sammenpressede Naaetræsstammer fra Tidens Skove.

Det nuværende Danmark er ellers for største Delen bygget op ved Isens Hjælp. Af ukendte Grunde kom der Istider over Nordeuropa, mindst tre med mellemliggende mildere Tidsrum. Forholdene i disse Tider har været som i Nutidens Grønland, hvor for øvrigt ogsaa Forekomst af Kullag vidner om mildere Klima i en fjern Fortid. Isbræerne skred og skred ustandseligt i sydlig eller sydvestlig Retning og førte umaadelige Mængder af Sten, Ler, Grus og Sand med sig fra Norge, Sverige og de baltiske Lande, og efterhaanden aflejredes det i det dengang allerede grundlagte danske Landskab.

Bedst kendes naturligvis den sidste Istid. Om den bærer det meste af Danmark Vidne. Men netop Vestjylland har tydelige Minder ogsaa om den næstsidste Istid. Den dannede flere større og mindre Øer, som kan paavises i Landskabet den Dag i Dag, de saakaldte Bakkeøer. Imellem disse maa der i hvert Fald under den sidste Istid have været Sumpe og Moradser, gennemstrømmet af utallige større og mindre Vandløb. Den sidste Istids Bræer, der kom Nord og Øst fra, naaede ikke som den foregaaende langt ned i Mellemeuropa, men standsede i Danmark og dannede her en Isrand fra Bovbjerg i Vest til et Sted et Par Mil Syd for Viborg. Derfra drejede den mod Syd ned igennem Midtjylland, og overalt, hvor den har ligget, findes dens Spor i Form af store Bakkedrag, de saakaldte Endemoræner. Men ogsaa Landskabet i de øvrige nord- og østdanske Egne er dannet af de Jordmasser, som denne Isbræ førte med sig.

Heller ikke Vestjylland er gaaet sporløs ud af denne Isperiode. Da nemlig Isen begyndte at smelte, strømmede de uhyre Vandmængder ud over de lave Egne i Vestjylland, medførende umaadelige Mængder af Sand og Ler. Leret opløstes forholdsvis let i Vandet og gik for største Delen til

Havs. Sandet sank hurtigere til Bunds og dannede Vestjyllands Hedesletter, som derfor blev mere sand- end lerholdige.

Men op over disse flade Sletter med deres Aaløb rager stadig Bakkeøerne fra den næstsidste Istid, som for en stor Del er lerholdige og derfor mere frugtbare. Den største af disse er Skovbjerg Bakkeø, der omfatter ca. Halvdelen af Ringkøbing Amt og naar en Højde af 111 m (Tihøje, Nordvest for Vildbjerg). En anden er Aadum—Varde Bakkeø, der omfatter det meste af Landskabet mellem Omme Aa og Varde Aa og tangerer Ansager Sogn. Og saaledes fortsætter Bakkeøerne mod Syd, beliggende imellem de større Aaløb. De er da, bortset fra Granitformationerne paa Bornholm og Kridtformationerne forskellige Steder i Landet, vort Lands ældste Landskaber. Ind imellem dem findes de lave og flade Hedesletter med Aaer og Engdrag. Et stærkt Indtryk af Overgang fra Bakkeø til Hedeslette faar man f. Eks. paa Dejbjerg Bakker Nord for Skern og ved Tirsbjerg i Hoven.

Ansager Sogn falder hovedsagelig ind under Begrebet Hedeflade. Det ses umiddelbart af det Forhold, at det meste af Sognet er beliggende mellem Varde Aas to Forgreninger: Ansager Aa og Grindsted Aa. Et Kort med Højdeangivelser vil vise det samme. Kun eet Sted (mellem Skovlund og Hungerbjerg) hæver Terrænet sig til 41 m, i Sognets sydlige Del naar et Punkt 39 m, vel Udtryk for, at Bakkeøerne fra hver Side tangerer Ansager Sogn. Ellers naar det, som her kaldes „Bjerger“ (f. Eks. Faarholt Bjerger Nord for Brogaard) kun o. 30 m. Om noget Sted i vort Land gælder det da her, at man „for Bjerg kun har Bakke“. Et Par Steder ved Aaløbene noteres mindre end 20 m over Havet.

Det er Oberst Enrico Dalgas, der først har gjort Rede for disse to typiske vestjyske Landskabsformer: Bakkeø og Hedeslette, og det er ogsaa ham mere end nogen anden

Enkeltmand, det skyldes, at Hedefladerne i vore Dage er erstattet af frugtbart Agerland eller store, smukke Plantager. Med Rette har man derfor i Ansager Sogn hædret ham med et Mindesmærke paa Ansager Torv.

Vi vil nu vende os fra Landskabsformerne til det Liv, som er levet her igennem Tiderne, saa vidt som det lader sig efterspore. Det maa da straks bemærkes, at Fundene ikke giver os Bevis for nogen særlig gammel Bebyggelse. Køkkenmøddinger fra den ældre Stenalder (indtil ca. 3000 f. Kr.) frembyder Sydvestjylland af gode Grunde næsten slet ingen af, da de laa ved Kysterne, og Kystlinien siden den Tid har forskudt sig langt østpaa som Følge af en Landsenkning. Eventuelle Køkkenmøddinger maa da nu søges ude i Havet.

Heller ikke Storstensgrave (Dysser og Jættestuer) fra den yngre Stenalder (3000—1500 f. Kr.) findes der mange af i Vestjylland og slet ingen i Ansager Sogn eller dets Naboegne. Derimod har de senere Aars Forskning fremdrager Sporene fra en til Dels meget gammel Stenalderkultur, en primitiv Fisker- og Jægerkultur, langs de større midt- og vestjyske Aaløb. Man plejer at kalde den Gudenaakulturen efter den Aa, hvor den først er blevet udforsket, og hvor Bopladserne er talrigest. Ialt kendes over 350 saadanne Bopladser, deraf 7 ved Varde Aa. De fem af disse grupperer sig omkring det Sted, hvor Ansager Aa og Grindsted Aa løber sammen.*) Tidsbestemmelsen af disse Fund er imidlertid meget vanskelig, da Jordens Kalkfattighed i de paagældende Egne har ladet alle andre Genstande end Flint- og Stensager forsvinde aldeles. Det Kulturbillede, som Fundene giver, bliver derved

*) Om Bopladserne ved Varde Aa skriver Dr. phil. *Therkel Mathiasen* i „Aarb. f. nord. Oldkyndighed“ 1937: „Denne Aa synes at være fattig paa Gudenaaboplads; kun 5 smaa Pladser kendes paa Strækningen fra Mølby til Sig (Mølby, Ansager Aa, Grøde, Aagaard i Hodde, Sig) samt en lidt rigere ved Vesterbæk ved Holme Aa; denne sidste har bl. a. givet en Kærneøkse, 5 Tværpile og 7 Mikroliter.“

ogsaa meget ufuldstændigt. Nogle af Bopladsfundene hører til de ældste, som kendes (6—7000 f. Kr.), andre er fra den yngre Stenalder og fører os helt op til o. 2000 Aar f. Kr. Hvor gamle Ansager Sogns Bopladser er, lader sig vistnok ikke afgøre. Foreløbig er kun o. 20 af samtlige Fund fastslaaet som hørende den meget tidlige Bebyggelse til, og iblandt dem er ingen af Varde Aas Bopladser.

Det, der særlig præger disse Fund, er, at de er Overfladefund, og at de hovedsagelig bestaar af den saakaldte Dværgflint (Mikroliter), d. v. s. ganske smaa tilhugne hvide Flintstykker, egnede til Pilespidser o. l., samt Masser af Flintaffald.

Med den yngre Stenalderes senere Del (fra o. 2000 f. Kr.) begynder Oldtidsminderne at blive talrigere. Fra Ansager Sogn nævner saaledes Trap, at o. 70 Gravhøje kendes, hvoraf dog ca. 20 siges at være helt sløjfede, medens de fleste af de øvrige er mer eller mindre beskadigede. Enkelte er fredede.

I en Præsteindberetning fra 1638 til Professor Ole Worm, der paa den Tid ivrigt arbejdede med Landets Fortidsminder, nævnes flere af Højene ved Navn. Indberetningen anføres her i sin Helhed efter „Danske Samlinger“ 2 Rk. IV Bd.:

Nordwest paa Andtzager marck findis Fuglsanghøy och 2 store høy, som kaldis trind och lang Løyenhøy. Imellom forskrefne Andtzager och Mølby findes wed den nørre side fraa weyen en stoer høy, kaldis Mølby Kaarshøy och en kaldis Soorthøy, och en dyb dal kommer offuer weyen aff østen, kaldis Tødsig. Imellom Andtzager och Udde østen fraa weyen ligger en høy, kaldis Bawnhøy eller Olleng Kaarshøy, och westen forskrefne wey ligger Sidtzelhøy. Sudost fraa Andtzager marck findis wed aelweyen en høy, kaldis Smørhøy, en anden Langbierge, noch en, kaldis Fladhøy, item it saare høyt bierge, kaldis Hælbierge, ligendis imellom forskrefne Andtzager og Starup, sudwest fraa weyen. Sudwest paa Andtzager marck findis Bredkiershøye, den store Huashøj och Grenshøy och 2 dyndfulde dybe moser och moratzer, som kommer aff

østen igiennem Andtzager søndermarck och samblis i Grens-
 waad och løbber ned i forskrefne Andtzager og Hissel aastrøm,
 och sønden samme moradtz ligger Gaarhøy. Imellom forskrefne
 Andtzager och Dunslund findis langs med aastrøm paa baade
 sider mange dale och backer, aff huilcke der udspringe skønne
 weldekielder. Item norden paa Skoffleng marck findis Skalleng-
 høy och 3 kaldis Engebeckhøye och mange fontes perennes
 (stedserindende Kilder), och menes, at Andtzager kierkebiel-
 cker ere groed paa forskrefne Skoffleng agre, thi de deroffuer
 kaldis Bielckager. Paa Lærcheholtis marck ligger Gaashøy.
 Paa Aalending marck ligger Faaurholt bierge, Feldwig bierge;
 ved Gabswad ligger Turrehøy, norden derfraa ligger Søberg-
 høy, Rammerøgel och Ædebancke. Paa Quie marck, sudost
 fraa byen, ligger 3 bierge, som saa kaldis, och Stenderup
 kaars liggendis i forskrefne Quie marck. Noch sudost fraa
 Stenderup ligger Kierkebieerge, huofraa meenis, at det fraa-
 mur, som kiercken mestendeel er aff bygt, skal vere udhugne
 aff forskrefne bierge. *)

Indberetningen er skrevet af Præsten Hans Bertelsen (se Afsn.: „Præster efter Reformationen“), og Sproget er let jyskfarvet med et svagt Islæt af Latin, hvilket sandsynligvis er karakteristisk for den Tids Præsters Sprog. — Han var sandsynligvis barnefødt i Sognet.

Til Sammenligning med denne 300 Aar gamle Indbe-
 retning kan anføres følgende Opgørelse fra nyere Tid:

Fra Stenderup nævner Lærer *Kristensen* følgende Høje:
 1 paa søndre Side af Ansagervejen over for Mølgaard, 1
 paa den gamle Mølgaards Plads, 1 paa Højengaards Plads,
 2 paa Kølskevads Mark, 1 paa Grænsen mellem Stenderup
 og Daugaard, 1 paa østre Side af Stenderup Skole, som
 dog nu er sløjfet. Her er fundet en Hammer af Sten 1¹/₄
 Alen under Jordoverfladen. 2 Høje, Kirkehøjene, eller Rest-
 erne af dem ligger paa Eske Hansens Ejendom, 1 Syd for
 Hellekrog Mose og 2 paa Møllegaards Mark. Ialt 14 Høje
 i Stenderup.

*) NB. Kirken er ikke bygget af Fraadsten, men af Ahlsten.
 Om Ahlen kan være taget herfra, tør jeg ikke sige.

I Nordsognet nævnes følgende: 1 paa Kristen Kristensen Degns Mark i Lærkeholt, 1 paa Marius Nielsens Mark i Lærkeholt, kaldet Gaasehøj, 1 paa Kr. Kristensens Mark, Nørgaard, som nu er jævnet. Her er fundet en Sølvknap. 1 paa Kr. Jakobsens Mark i Lærkeholt og 1 paa Knud Nielsens Mark i Lærkeholt (udslettet, nu Grusgrav). De sidste tre Høje kaldes Engebækhøje. Endvidere 1 delvis jævnet Høj paa Markus Markussens Mark i Lund og 1 nu jævnet Høj paa Jes Jakobsens Mark i Aalling, kaldet Søknep. Ialt i Nordsognet 7 Høje.

I Midtsognet nævnes følgende Høje: 1 paa Mads O. Madsens Mark, kaldet „Bauehøj“, samt en mindre ved Siden af. Tre Høje ligger mellem Ansager—Mølbyvejen og nordre Bæk; den ene af disse kaldes Laaddenhøj. Sydøst for Ansager findes 2 Høje, og ved Lauborg findes ogsaa 2 Høje. Ialt i Midtsognet 9 Høje.

Den Gravform, som er mest kendt fra Vestjylland, er de saakaldte Enkeltgrave. Det største samlede Fund af disse er gjort i Aarre Sogn med opr. ca. 1000 Gravtuer. Disse Enkeltgrave er vistnok Udtryk for en Indvandring sydfra af et fremmed Folk, som efter deres mest karakteristiske Vaaben er blevet kaldt „Stridsøksefolket“, hvilket ikke tyder paa et udpræget fredeligt Folkefærd. Det er maaske ogsaa dem, der har bragt Hesten til Landet. Hestens Betydning for den Tid er blevet sammenlignet med Lastvognens og Rutebilens for vor Tid. Den anvendtes i forhistorisk Tid væsentligst som Ride- og Pakdyr. Som Trækdyr foran Plov og Vogn benyttede man Oksen.

Enkeltgravene adskiller sig fra Dyssegravene og Jordhøjene i øvrigt bl. a. ved, at de forsænkedes under Jordoverfladen. Liget blev skærmet af en Træramme, hvorefter der opstabledes Støttesten udenom, og det hele dækkedes derefter til med en lille Jordhøj. Ofte blev der imidlertid anbragt nye Begravelser oven i de gamle. Enkeltgravene bliver saaledes til Etagegrave, og ofte har Bronzealderens

og Jernalderens Mennesker lagt deres døde (evt. i brændt Tilstand) ned i de samme Høje. De fleste af Højene i Ansager Sogn maa formodes at være af denne Art. Gravgodset i de oprindelige Enkeltgrave bestaar for Mændenes Vedkommende af en sleben Grønstens-Stridsøkse, en tyknakket Arbejdsøkse eller en Mejsel af Flint, en Flintflække, to runde Ravperler fra Dragten og et Drikkebæger af Ler. Kvindegravene kendetegnes ved Ravsmykker.

En anden Kilde til Belysning af Sognets Bebyggelse m. m. er dets Stednavne. En Del af disse findes anført paa et Grundrids af Sognet, som er indsendt i Forbindelse med den før nævnte Præsteindberetning af 1638. Da Navnene der foreligger i en mere oprindelig Form, og da det ogsaa direkte oplyser om Bebyggelsen paa den Tid, anføres derfra: Mølby 1 Gaard, Skoffleng 2 Gaarde, Lærkeholtsgaard, Lund 2 Gaarde, Aalending er 3 Gaarde, Søkier Mose, Sø, Albo, Quie 4 Gaarde, Krogager 1 Gaard, Stenderup 6 Gaarde, Mølgaard 1 Gaard og Andtzager 6 Gaarde.

En Del af disse Navne — og andre, som ikke er nævnt i Indberetningen her — vidner om, at Sognet engang har været skovdækket, i hvert Fald for en Del: Lund, Lærkeholt, Holtgardene (Holt=lille Skov). Skovlund tæller sandsynligvis med her, hvad Forleddet angaar. Efterleddet har derimod undergaaet Forandringer i Tidens Løb. I 1638 skrives Skoffleng, og Skovlund i Sal Sogn ved Vinderup skrives samme Aar Skowlending, altsaa samme Endelse som Aalling: Aalending. Skovlund burde saaledes sandsynligvis i Dag have heddet Skovling, hvad der da ogsaa er i Overensstemmelse med den stedlige Udtale, i hvert Fald tidligere. Ing-Navnene regnes i Almindelighed med til vore allerældste Landsbynavne og findes overalt i de germanske Lande, men ikke alle Ing-Endelser er „ægte“, d. v. s. oprindelige. Aalling maa antages at stamme fra Aa-Lænde, d. v. s. Landet ved Aaen, og Skovlund (jvf. Skowlending) betyder vel saa tilsvarende Landet ved Skoven. For øvrigt udviser Nabosognet Ølgod

langt flere Navne paa -lund o. l.: Grønlund, Thorlund, Bøllund, Vallund, Vognslund, Højlund, Egknud, Lindbjerg, Stiglund og Haulund. Det kunde tyde paa, at der har været mere Skov i Ølgod end i Ansager Sogn.

Ogsaa Endelsen i Stenderup er en godt kendt Endelse. Byen har formodentlig oprindelig heddet Stentorp (1291: Stendorp); alle rup-Endelser stammer fra Torp, som betyder en Udflyttergaard eller Udflytterby. Oftest har de et Personnavn som Forled, og Sten kan meget vel have været Navn paa den Stormand, der har grundlagt den nye Gaard, eller paa den Bryde (Forvalter), som har drevet den. Naturligvis kunde Navnet ogsaa betyde „den stenede Torp“. Torperne menes at stamme fra Tiden 900—1200.

„Naar man hidtil oftest har tænkt sig Torperne som noget i Retning af moderne Hedehusmandsbrug, „den jævne, sindige Slider, som brød sig Vej med Øksen og Ilden gennem de tætte Skove“, — saa maa vi vist desværre ændre Billedet i lidt mere realistisk Retning. Langt snarere er Torpen en Avlsgaard paa ny Jord, som Stormanden opretter og „bemander“ med sine Trælle og Karle under en Brydes Forsæde og Opsyn. — Kongen er sikkert selv gaet i Spidsen for denne store Nybrydningsbevægelse ved Anlæg af Torper i Kronens Skove, og han har opmuntret Stormændene til at følge sig ved at lade Torperne gælde kun for een Skattegaard (eet „Bol“), selv om de kunde have Jord til baade 3 og 4. Den skattefri Jord var en Flidspræmie for Stormanden“. („Frem“).

Mølby kommer sikkert af Mølleby. Aaen derigennem har altsaa trukket en Vandmølle. Medens Landsbyerne med Endelsen -by i det øvrige Danmark betegner ret anelige Landsbyer (60—90 Td. Hartkorn) har man netop i Vejle og Ribe Amter kaldt ret smaa Bebyggelser (20—30 Td. Hk.) for -by. Mølby er aabenbart en af disse.

Endelsen i Navnet Ansager og Krogager betyder: opdyrket Strækning, Agerland. Endelsen -knud (i Søknud, Ul-

knud) betyder sandsynligvis: mindre Bakke, Knold. Knude kunde gives som Betegnelse paa Hedejendomme. Om en Mand, der sad haardt i det, kunde man sige: „Han sad aa knøkket ud o en Hieknud“ (Aug. F. Schmidt). Forleddet Sø- er klart nok. Det er da rimeligt, at ogsaa Ulknud indeholder et Naturnavn som Forled (Kæruld?).

En hel Del Navne ender paa -hede og -gaard. De er jo let gennemskuelige. Mere dunkle er f. Eks. Kvie og Uhd (1638: Udde). En Ikke-Fagmand forvilder sig let ved at gætte paa saadanne Ords Betydning. Jeg skal derfor afholde mig derfra.

Med flere af de sidst fremdragne Forhold er vi imidlertid naaet fra den forhistoriske Tid ind i Historiens klarere Lys, og dermed er den Opgave, som jeg har stillet mig med foranstaaende Indledning, løst, om end meget ufuldkomment, hvad der bl.a. ligger i Opgavens Art. Maa jeg slutte med at opfordre alle Sognets Beboere til at være med i Arbejdet paa at kaste Lys over de forhistoriske Tider ved at være vagtsomme over for eventuelle Fund derfra og i givet Fald hurtige og omhyggelige med at faa givet Meddelelse til rette Vedkommende (f. Eks. nærmeste Museum eller Nationalmuseet, København). Utvivlsomt indeholder ogsaa Ansager Sogns Jord Svaret paa mange af Fortidens uløste Spørgsmaal.

JOHS. HEJBØL.

BELIGGENHED OG NATUR

Ansager er det østligste Sogn i Øster Horne Herred, nu Ribe Amt. Det har dog ikke altid hørt ind under Ribe Amt, men har i denne Henseende haft en noget omskiftelig Tilværelse. I Middelalderen og maaske helt tilbage til Oldtiden var Landet inddelt i Sysler, og Ansager Sogn hørte da ind under Varde eller Warth Syssel, der strakte sig mod Nord til Skern Aa og mod Syd vistnok ned til Sneum Aa mellem Tjæreborg og Bramminge. Valdemar d. Stores Datter Helene blev 1202 gift med Grev Wilhelm af Lyneborg. Denne Greve blev forlenet med Warth Syssel, og Lensretten blev senere fornyet til Sønnen, den fra Ingemanns historiske Romaner saa bekendte Grev Otto af Lyneborg, der døde 1252. To af Grev Ottos Sønner havde saa Lenet i Fællesskab, og en Sønnesøn, ogsaa en Grev Otto, solgte sine Rettigheder til Grev Gerhard af Holsten, „den kullede Greve“. Varde Syssel kunde derved let være blevet et Stykke tysk Land. Da Niels Ebbesen havde fældet Grev Gert i Randers og siden ved Hjælp af sine jyske Svende drev Grevens Sønner og deres Hær sydpaa, ved vi, at han vandt en Sejr ved Lundenæs og drev dem over Skern Aa; men hvorfor standsede de her? Jo, for her var Greverne paa hjemlig Grund. Paa Tarm Enge ved Aaens sydlige Bred vises endnu Rester af Skansevolde og Grave, som efter Sagnet skal være opkastede af Grev Gerts Sønner til Forsvar, om de skulde blive angrebet af Niels Ebbesen og hans Hær. Her er fundet en Hjelm og et Spyd.

Valdemar Atterdag og Dronning Margrethe fik dog igen baade Slot og Syssel over paa danske Hænder, men saa pantsatte Dronning Margrethe i 1399 baade Slot og Syssel til Henrik Limbæk for 8000 Mark lybsk. Oprindeligt havde Sysselets nordlige Del mellem Varde og Skern Aa fælles Tingsted, nemlig ved Tinghøje, der ligger paa Grænsen mellem Horne og Ølgod Sogne ved den gamle Landevej (Adelvej) fra Ringkøbing til Varde. Nogle har ment, at ogsaa Grindsted Sogn har haft Tilknytning dertil. Til Støtte herfor anføres, at en anden gammel Adelvej har ført gennem Ansager Sogns nordlige Udmarker i Retning mod Tingstedet. Det kan dog ogsaa have været Grindstedboernes Vej over Tistrup til Varde. I 1325 blev dette imidlertid forandret. Horne Herred, som det tidligere var blevet kaldt, blev delt i tre. Vester Horne Herred blev skilt fra og fik sit eget Tingsted: „æ Ting“ i Outrup Sogn, medens Øster Horne og Nørre Horne Herreder beholdt det gamle fælles Tingsted. Maaske er begge disse gamle Herreder ved samme Tid blevet underlagt Koldinghus Len; i hvert Fald har de begge været under dette Len og under Lensmanden der. I 1596 blev de saa stillet under Lensmanden paa Lundesnæs, medens Vester Herred sammen med Skads Herred var kommen under Ribehus. Først 1794 blev Øster Herred udskilt og tildelt Ribe Amt, medens Nørre Herred sammen med Bølling Herred tildeltes Ringkøbing Amt.

Sognet grænser mod Nord til Ølgod og Grindsted Sogne, mod Vest til Tistrup og Hodde, mod Syd til Øse og Starup og mod Øst til Hejnsvig Sogn. Det har en Udstrækning af 9909 ha = 17842 Td Land. Til Sammenligning tjener, at Grindsted Sogn er 13315 ha = 23943 Td. Land, og Ølgod Sogn har en Udstrækning af 9146 ha = 16471 Td. Land. Indbyggerantallet i de tre Sogne var i 1921: Ansager 3085, Grindsted 3165 og Ølgod 3656. Ansager Sogn havde i 1801 509 Indb., i 1840 692, i 1860 920, i 1890 1572 og nu ca. 3500 Indb. Hovedparten af Sognet

udgør en Del af den store Grindstedslette, der mod Sydvest skyder sig ind mellem Varde—Aadum og Hejnsvig—Starup Bakkeøer, og den danner sig Afløb gennem Varde Aa og Ho Bugt. Største Delen af Sognet har Sandunderlag og har tidligere været tilgroet med Lyng, hvis Syre har dannet et Lag Ahl, der har været en Hindring for al Vegetation. Sognets største Længde fra Nordvest til Sydøst maaler ca. 17 km, og herigennem har fra gammel Tid strakt sig et smalt Bælte af dyrkede Marker, der til begge Sider havde store Strækninger af Hede. Bebyggelserne og de dyrkede Marker fulgte Engdragene med deres Aaer og Bække.

I Sognets sydøstligste Hjørne, der hvor Starup og Hejnsvig Sogne støder sammen, og hvor 3 Herreder mødes, nemlig: Øster Horne, Skads og Slaugs, flyder Donslund Aa ind i Sognet. Aaen har sit Udspring lidt Nord for Vorbasse By og løber derefter gennem Nebel og Donslund, hvor den driver et Mølleri. Efter at være kommen ind i Ansager Sogn og have naaet Stenderup By, optager den flere mindre Vandløb og fortsætter saa forbi Ansager, hvor den paa ny driver et Mølleværk, og Vest for Ansager By optager den en mindre Aa, der flyder Nord om Ansager By og er opstaaet af flere Bække som: Kærbæk eller Nørbæk, Hestkærbæk og Mejlsbæk, der alle har deres Udspring ved Sognets Østgrænse, Kærbæk endog helt oppe ved Ris-høj nærved Grindsted—Holsted Landevej. Noget længere mod Vest ved Hodde Sogneskel løber Donslund—Ansager Aa saa ud i den store vandrige Grindsted—Varde Aa.

Denne begynder sit Løb helt oppe Nord for Førstballe i Nørup Sogn og gør først et Sving mod Vest og Syd forbi Billund, Løvlund, Grindsted og Eg. Her saavel som i Løvlund driver den Mølleværk. Ca. 3 km Vest for Eg naar den ind i Ansager Sogn og drejer saa mod Syd til Tiphedegaard, hvor den optager Afløb fra Kvie Sø, hvorefter den igen drejer mod Vest forbi Mølbygaard og optager ved Hodde Sogneskel førnævnte Donslund—Ansager

Aa; den fortsætter saa forbi Nørholm, Lunderup og Varde og udmunder i Ho Bugt.

Straks efter sin Indtræden i Ansager Sogn optager den ogsaa Afløb fra Sognets anden Sø, nemlig Aalling Sø. Her indtræffer det interessante Forhold, at medens Varde Aa kommer fra Øst og svinger mod Syd, mødes den med et andet Vandløb, der kommer fra Vest og svinger mod Nord og under Navn af Hoven Aa løber ud i Skern Aa. Afstanden mellem disse til forskellige Sider løbende Strømme er paa dette Sted kun ca. 2 km. Det er her Varde—Aadum Bakkeø, der gør sig gældende.

Af de to nævnte Søer er Kvie Sø baade den største og betydeligste. Dens Areal opgives til o. 50 Td. Land. Den har i hvert Fald tidligere været helt omgivet af Hede, og den ligger næsten som paa en Bakke med Fald baade i Syd og Nord. Det har da ogsaa været forsøgt at tørlægge Søen til begge Sider, dog uden at der naaedes noget Resultat, man kan vel sige „heldigvis“; thi ellers havde Sognet nu været en Seværdighed fattigere. I de sidste Aar er Søen blevet et søgt Badested ikke alene for Sognets Beboere, men ogsaa for mere fjerntboende. Selvfølgelig knytter sig ogsaa til denne Sø, som vel næsten til enhver Sø i Danmark, et Sagn om, at her engang har staaet et Slot eller i hvert Fald en Gaard, men da de drev Spot med Sognets Præst og Sakramentet, sank Gaarden, og der dannede sig en Sø i Stedet; kun den Stol, Præsten havde siddet paa, drev i Land med Præsten, som paa den Maade blev reddet.

Aalling Sø har altid været mindre, og efter at den til Dels er blevet tørlagt, er den nu kun ubetydelig, men ved Sænkning af Vandstanden er de omgivende Marker blevet brugbare til Opdyrkning og er nu frugtbare Marker. Kun paa Søens nordlige Bred fandtes nogle nøgne Hedebakker; disse er nu tilplantede.

Ligesom det meste af Vest- og Midtjylland er Ansager Sogn fattigt paa Skov. At det derimod tidligere har været

rigere i saa Henseende, derom vidner ikke alene forskellige Stednavne (se foran Side 17), men ogsaa flere mindre, men smukke Levninger af tidligere Egeskove, navnlig Vest for Ansager paa begge Sider af Aaen og ikke mindst der, hvor de to Aaer forenes. Her finder man en Idyl, saa man tror sig hensat til Østjyllands Skove med deres stejle Skrænter og dybe Slugter. Det samme ser man her. Efeu og andre Slyngeplanter snor sig op ad Egestammerne, og Skovbunden er dækket af dejligt blødt Mos samt af de yndige smaa Anemoner og andre Blomster. Nedenfor snor sig saa Aaen i underlige Vridninger.

I de sidste Par Menneskealdrer er der dog særlig ved Hedeselskabets Tilskyndelser fremstaaet en hel Del Fyr- og Granplantager, ligesom der ogsaa er fremkommen mange Hegnsplantninger, og kønne Frugt- og Prydhaver findes nu ved de allerfleste Hjem. Ansager By har desuden et smukt Anlæg. Af Mænd, der særlig har været virksomme for Plantningssagen, maa nævnes *Morten Hansen*, Ansager Mølle, for hvem der er rejst en Mindesten i Ansager Plantage, endvidere Købmand *H. P. Nissen*, Ansager, samt Læreren *Kristensen*, Skovlund, og *Kristensen*, Stenderup. Plantør *J. Gejl* har ogsaa gjort et stort Arbejde for Sagen. Ølgod og Omegns Plantningsforening bør ligeledes nævnes.

Efter Købmand *H. P. Nissens* efterladte Optegnelser følger her i hans egen Meddelelsesform nogle Oplysninger om Plantningssagens Historie.

A/S Ansager Plantage
(455 Td. Ld.)

I Slutningen af Marts 1873 var følgende Mænd forsamlede: Landinspektør Clausen, Varde, Niels Møller, Letbæk, Jens Bertelsen, Mølbygaard, John Jensen, Rorvig, og Morten Hansen, Ansager Mølle, for at drøfte Spørgsmaalet om Beplantningen af Ansager Sande m. m. Der blev Enighed om at oprette et Aktieselskab, og der sloges til Lyd for at begynde Aktietegningen med det samme.

I Forhandlingsprotokollen findes ikke noget skriftligt om Sagen før i December 1876, skønt der i Mellemtiden maa være udført et

Arbejde for Sagen, thi der er afsluttet Overenskomster med Jord-ejerne, og Aktietegning har fundet Sted.

Nordre Plantage, Matr. Nr. 35, de saakaldte „Helmbanker“, som ejedes af Byens Lodsejere i Forening, afgaves gratis til Selskabet, imod at Selskabet afholdt de dermed forbundne Omkostninger.

Søndre Plantage, det saakaldte „Ansager Sande“, som ejedes af Købmand G. S. Rhod, Søren Lauridsen, Hans Jensen Thomsen, Møller Morten Hansen og Hans Peder Pedersen, købtes af disses Ejere.

I Juli 1877 afholdtes den stiftende Generalforsamling, hvor Love vedtoges, og Bestyrelse valgtes. Den første Bestyrelse var følgende: Morten Hansen, Ansager Mølle, Formand, Niels Møller, Letbæk, og Husmand Hans Peder Pedersen, Ansager. Som Plantør antoges samtidigt Ole Nikolajsen.

I Sommeren 1882 fik Bestyrelsen Bemyndigelse til at købe et Stykke Eng, Matr. Nr. 4 b, Stenderup, for en Købesum af 850 Kr. Dette Stykke Eng lagdes ind under Plantørejendommen.

Samme Aar opførtes Plantørboligen, 8 Fag lang og 12 Alen vid, hvortil der laantes 1000 Kr.

1ste Oktober 1887 flyttede Ole Nikolajsen fra Ansager til Orten Plantage. I hans Sted antoges Jens Lauridsen Gejl, som tillige valgtes til Kasserer.

I 1888 afgik Morten Hansen som Formand; hans Efterfølger blev Jens Nielsen Møller, Hodde.

Paa Generalforsamlingen 1889 vedtoges det at overtage 174 Td. Ld. af Præstegaardens Jord, Matr. Nr. 1 b, beliggende Øst for Haltrup Vej, og som Betaling for dette skulde Præsteembedet have 10 Aktier i hele Selskabets Areal og Ejendom.

I 1893 bemyndiges Bestyrelsen til at forhandle med Søren Lauridsen om Overtagelse af et Areal til Beplantning, beliggende Øst for den saakaldte nordre Plantage. Handelen afsluttedes. Købesummen var 150 Kr., og det sanktioneredes af Generalforsamlingen i 1894.

Efter at have været Formand i 9 Aar afgik ved Generalforsamlingen 1897 Jens Nielsen Møller, Hodde. I hans Sted valgtes Købmand H. P. Nissen, Ansager.

Da man i et Par Aar havde forsøgt med at brænde Kul i Miler, vedtoges paa Generalforsamlingen 1903 at bygge 2 Ovne til Kulbrænding og Indvinding af Tjære.

Den 20. Juni 1902 afholdtes 25 Aars Jubilæum, hvortil Hedselskabets Bestyrelse var indbudt og til Stede sammen med en stor Del af Egnens Befolkning.

Den 28. September 1912 holdt Jens Lauridsen Gejl 25 Aars Ju-

bilæum som Plantør for Selskabet. Der afholdtes en Festlighed paa Ansager Kro, hvor Plantøren modtog en Gave af Aktionærerne.

Ved denne Lejlighed sloges der til Lyd for at rejse en Mindesten for Morten Hansen, Ansager Mølle, som var den Mand, paa hvis Initiativ Plantagen var blevet stiftet. Denne Plan realiseredes Aaret efter, og Stenen rejstes og afsløredes den 2. August i den nordre Plantage. Som Talere var til Stede Højskoleforstander Kristensen, Hoven, og afdøde Morten Hansens Søn, Lærer Niels Hansen, Oksbøl. — Plantagen har paataget sig at værne og frede om Mindestenen.

I Midten af December 1919 døde Plantør Jens Lauridsen Gejl efter at have været Selskabets Plantør i 32 Aar. I hans Sted er senere antaget Sønnen Emil Gejl.

— — —
Skønt Plantagen stadig har arbejdet under trange Kaar paa det økonomiske Omraade, og der ogsaa er foretaget Fejl ved Beplantningen, som først nu viser sig, saa har den udadtil gjort sin store Nytte, idet Befolkningen i Sognet fik Lyst til og har udført et stort Arbejde med Hegnsplantning og Smaaplantninger, ligesom der er skaffet Arbejde og Fortjeneste til mange Smaafolk ved Plantning og Udhugst.

Den 30. Maj 1908 overgik der Plantagen en stor Ulykke. Nogle Mosearbejdere forårsagede ved Uforsigtighed, at der gik Ild i Mosen ved Stenderup, og med en stærk Østenstorm gik Ilden her til Ansager Plantage og ødelagde Plantningen paa ca. 40 Td. Ld.

Under Verdenskrigen fik Plantagen Paalæg om at foretage Udhugst til Landets Forsyning med Brænde, og ved dette bedredes de økonomiske Forhold en hel Del, saaledes at man nu har kunnet udbetale den oprindelige Aktiekapital à 50 Kr. pr. Aktie, og desuden findes en helt god Reservefond.

Ved Udhugning bliver det stadig paaset, at der tilplantes igen, særlig med Rødgran, Bjergfyrr og enkelte Steder Løvtræer. Den oprindelige Beplantning var kun Bjergfyrr.

* * *

Medens Ansager Plantage saaledes er den første og tilige den største i Sognet, findes der dog nu flere andre Plantninger, hvoraf Elbæk er den største, nemlig paa 164 Td. Ld., endvidere Mølbygaards og Uddegaards Plantager, Helmebakke Plantage i Aalling, en paa Skrænterne ved Aal-

ling Sø, samt mange andre Smaaplantager og Hegnsplantninger rundt om i Sognet. Alle disse Plantninger har været med til at give Sognet et andet Udseende, ligesom det hjælper til at bryde Vindens Magt og derved hindre Sandflugtens skadelige Virkninger. Ogsaa i dyrkningsmæssig Henseende har det haft sin store Betydning; Markerne udtørres ikke saa hurtigt, og Sommerregnen synes ikke saa let at at gaa uden om de Egne, hvor der findes en Del Skov eller anden Trævækst.

Sommerliv ved Kvie Sø.

LANDBRUGETS UDVIKLING

Hvor tidlig den første Bebyggelse i Sognet er sket, vides ikke; men de gamle Byer er sikkert af meget gammel Dato, og Landbruget har nok altid været det bærende Erhverv, skønt det jo temmelig sikkert har været drevet meget primitivt, og Udbyttet ofte har været meget smaat. Man har derfor ogsaa drevet forskellige Bierhverv ved Siden af det egentlige Landbrug. Engenes Høafgrøder har været en vigtig Artikel og væsentlig holdt Landbruget oppe. Det var da ogsaa indtil de allernyeste Tider en almindelig Mening, at en Gaard uden Eng ikke kunde ernære en Familie. De smaa og magre Markarealer har kun givet ringe Kornafgrøder.

En Del Gaarde i Sognet har vel nok vedblivende været Selvejergaarde; men den største Part har dog været Fæstegaarde under en eller anden Herregaard. En halv Snes Gaarde var kommet under Kronen. Maaske var de skænkede til Kirken og ved Reformationen gaaet over til Kronen, eller maaske har snarere deres Ejere været med i Oprøret, den saakaldte „Grevens Fejde“, og var derfor blevet fradømt Frihed og Gods. Blandt disse Gaarde var Mølbygaard. Kong Frederik II bortbyttede dem for „Starup Nygaard“. Mølbygaard blev ophøjet til Hovedgaard med de andre Gaarde som Fæstegods.

For ca. 200 Aar siden var Sognets Fæstegaarde omtrent ligelig fordelt mellem Lindbjerggaard og Nørholm. En enkelt Gaard i Stenderup stod under Frøstrupgaard i Lunde

Sogn. Den 27. Marts 1765 tilskødede Herremanden paa Lindbjerggaard Kancelliraad Peder Saxesen alle sine Fæstegaarde til Nørholm baade i Ansager, Tistrup, Hodde, Horne og Thorstrup Sogne, efter at Fæsterne dog havde faaet Tilbud om Gaardene til Selveje. I Ølgod Sogn tog de fleste Fæstebønder imod Tilbudet, men her i Sognet var der vistnok kun een, der vovede det, nemlig en Enke paa Rotviggaard. Gaarden blev indløst for 300 Sletdaler, vistnok = 640 Kroner.

Men enten nu Gaardene var under Fæste eller ej, saa var de byvis under Fællesdrift, hvilket tillige med Fæstevæsenet og det dermed følgende Hoveri hemmede Fremskridt og Overgang til nyere Driftsmaader. Først efter Forordningerne om Fællesskabets Ophævelse og Bymarkernes Udskiftning kom der Trang til at prøve Mergling og lignende til Fremme af Landbruget. Fæstegaardene her i Sognet overgik dog meget sent til Selveje; for en Del Gaardes Vedkommende først ind i 60erne og 70erne. Dette gjorde maaske sit til, at Ansager Sogn noget sent kom med i Udviklingen. Nogle Tal vil her kunne vise Farten.

Efter en gammel Præst Pastor Ramsings Optegnelser i Ansager Præstegaards Embedsbog fandtes der i Sognet ved Optælling i Aaret 1838: 120 Heste, 27 Plage og Føl, 511 Køer, 99 Stude, 254 Stk. Ungkvæg, 50 Svin, 1472 Faar og Lam samt 112 Bistader. Aaret forud, altsaa 1837, var der født 15 Føl, 470 Kalve, 490 Lam og 110 Grise. Til Sammenligning fra Kreaturtællingen 1898: 508 Heste og 2634 Kreaturer.

Efter sammes Optegnelser viste Folketællingen i 1801 og 1834 følgende Indbyggerantal:

Ansager Sogn	1801: 509	1834: 688
Thorstrup „	— 431	— 451
Horne „	— 626	— 666
Ølgod „	— 746	— 1204
Hodde „	— 182	— 207
Tistrup „	— 414	— 523

Med Hensyn til Indbyggerantallet vil man lægge Mærke til den stærke Stigning i Ølgod Sogn i de 33 Aar fra 1801 til 1834, nemlig fra 746 til 1204 Indbyggere, medens de øvrige Sogne kun har haft forholdsvis langt mindre Stigning. Det staar maaske i Forbindelse med, at Fællesdriften vist har været mindre almindelig i Ølgod Sogn, da Byerne der har været mindre og har ligget mere spredt, samt, og maaske ikke mindst, at næsten alle Gaardene der blev frikøbte af Fæsterne i 1765, medens som foran anført her i Sognet kun Rotviggaard blev indløst. Men det, at Ølgodboerne vovede ikke alene at købe deres Kirke, men ogsaa de enkelte Gaarde, viser deres Interesse, og den har jo ogsaa nok været medvirkende til, at flere ny Ejendomme er bleven udstykkede og opdyrkede, og deraf er saa igen fulgt den store Stigning i Indbyggerantallet.

Hvad Kreaturtællingen angaar, da lægger man Mærke til de mange Heste. Man vilde paa Forhaand have tænkt sig, at man den Gang mest havde benyttet Stude, og saa vilde 99 Stude jo ikke have været mange. Naar man har holdt de mange Heste, har det vel haft sin egentlige Grund i den megen Køren til Hovarbejde paa Herregaarden samt i de daarlige Avlsredskaber, saa man ofte havde 4 Heste for en Plov, som man ser det paa gamle Billeder.

Mindre er selvfølgelig Koantallet 511. Ganske vist fandtes der i 1800 kun 78 Ejendomme i Sognet og i 1850 kun 115, men det bliver dog kun 4 a 5 Køer paa hver Gaard eller Ejendom. Og saa Svinene. At tænke sig, at der for 100 Aar siden i Sognet kun fandtes 50 Svin, ikke engang eet Svin paa hver Gaard og kun eet for hver 10 Køer. Maaske kan Forklaringen være denne: Grise indsattes i Almindelighed kun i Forsommeren, og Optællingen kan være foregaaet ret tidlig paa Sommeren. Alligevel, selv om en Del Gaarde muligvis endnu ikke var bleven forsynet med Grise, saa forbavses man uvilkaarlig. Dog paa den anden Side, hvad skulde de egentlig med mange Svin?

Skovene, hvor Svinene i forrige Tider fik Føden i Form af nedfaldne Agern og lignende, var jo forsvundne, Kartofler dyrkedes ikke videre, nærmest kun lidt til Sommerspisning for Mennesker. Korn maatte nok heller ikke fodres op, og hvormed skulde Svinene saa fodres? De fleste Svin blev solgt som aargamle, magre Svin til Drift mod Sønderjylland og Holsten til Fedning. Og disse magre Svin kostede sikkert ikke ret meget. Det samme var for øvrigt ogsaa Tilfældet med det Kvæg, der solgtes. Penge fik Bønderne kun sjældent og kun meget faa af. Disse Drifter af magre Svin er jo nu „en Saga blot“, men i Datiden var de ganske almindelige.

Afdøde Fru Johanne Bank, der var født, hvor nu Skomager Kjeld Pedersen bor, har fortalt, at hun godt kunde huske, at hendes Fader Jens Jensen og Jens Jespersen (Jens Kræmmer kaldet) gik rundt i Sognet og opkøbte magre Svin paa 100—150 Pund. Svinene blev samlet paa Kirkepladsen, det nuværende Anlæg. Her fik Svinene et lille Foder tørt Korn, og saa gik Turen sydpaa til Slesvig og Holsten. For en af Nutidens Efterkommere af Racen vilde det nok have været en anstrengende Tur, men Datidens Svin havde stærke Ben, og de var vant til at bruge dem. Efter at der var „bedet“ undervejs paa forskellige Steder, naaedes Fodturens Maal en Uges Tid efter „Starten“, og efter at Dalerne og Specierne var fyldt i „Katten“, vendte Driverne atter hjemefter.

De sortbrogede Svin ansaas for de bedste Fodgængere og var derfor mest eftertragtede. Der er fortalt om en saadan Svineleverandør, at han paa Samlingspladsen mødte med et Svin, som vel havde sorte Pletter, men dem havde Manden selv paasat Dyret. Dette Kneb blev dog opdaget, og Dyret blev kasseret.

Faar holdtes der ikke saa faa af; de kunde finde Føden ude mellem Lyngtoppene og det næsten baade Sommer og Vinter; men det var jo nok ikke Faar, som vi nu ser

dem, derimod smaa Hedefaar, der ikke stillede store Krav, men heller ikke ydede meget. Dog Uld til Klæder, Talg til Lys samt til Smørelse paa Stegepanden og endelig et om end lille Faarelaar i Saltkarret var i de Dage uvurderlige Goder, som man vidste at sætte Pris paa.

Det gav desuden ikke saa ganske faa Penge i Kassen. Uld var en Vare, der altid var sælgelig, ja var vel nok en af Bøndernes bedste Indtægtskilder. Nogle Faar og Lam kunde jo ogsaa sælges hvert Aar.

Paa efterfølgende Side vedføjes nogle Udpluk af en Notitsbog, der har tilhørt Kristian Pedersen Østergaard i Kvie. Han var Opkøber af forskellige Landbrugsprodukter, som han kørte rundt og opkøbte paa Gaardene. Det giver et lille Indblik i, hvilke Varemængder Landmændene kunde sælge, og hvilke Priser der var paa dem.

Side 34 anføres en Fortegnelse (Efter „Fra Ribe Amt 1906“ ved N. H. Uhd) over nye fremkomne Ejendomme i Sognet. Tilvæksten har ialt udgjort 290 Ejendomme med en Besætning paa 394 Heste og 1965 Kreaturer. Indbyggerantallet er i samme Tidsrum steget fra 509 til 1789. Det falder straks i Øjnene, at medens Tilvæksten i Aarene 1800—1850 kun har været 37, saa fremstod der i sidste Halvdel af Aarhundredet en Tilvækst af ikke mindre end 200 Landbrugsejendomme foruden lidt over et halvt Hundrede Byhuse. Og vil man undersøge, hvad Aarsagen har været til dette stærkt forøgede Tempo, da vil man hurtigt opdage, at det er Hedeopdyrkingen, der nu ret har taget Fart, selv om det naturligvis tillige har spillet ind, at ogsaa de ældre opdyrkede Marker ved Mergling og Gødskning samt bedre Bearbejdning er gaaet frem i Ydeevne og Frugtbarhed.

Det vil ogsaa ses, at i den første Periode er Tilvæksten størst i Østersognet, nemlig 27 af de fremkomne 37 ny Ejendomme, medens Nordsognet kun har 10 ny udstykkede Ejendomme, og deri er endda medregnet Tiphedegaard, hvil-

Udpluk af Kristian Pedersen Østergaards Notitsbog.

Navne	Lispund	Pund	Rigsdaler	Mark	Skilling	Pund	Kr., Ø.	Pris pr. Pd.
<i>Uld 1860</i>								
Jens Nielsen Mølgaard.	3	1 ¹ / ₄	26	4	1	49 ¹ / ₄	53,35	108
Jeppe Jørgensen Ud...	5	4 ³ / ₄	45	5	7	84 ³ / ₄	91,80	108
Niels P. Sørensen...	1	12	15	1		28	31,33	110
Niels Bertelsen	1	4	10	5		20	21,66	108
P. Herman, Stenderup..	2	1 ¹ / ₂	18	1	11	33 ¹ / ₂	36,55	109
P. Tranberg, — ..	2	5 ³ / ₄	21	1	8	37 ³ / ₄	42,49	112
<i>Uld 1864</i>								
Jens Mølgaard	3	8	36	1		56	72,33	129
Ole Peder Madsen		5	3		12	5	6,25	125
P. Nielsen		13 ¹ / ₈	8	1	2	13 ¹ / ₈	16,37	124,5
P. Hermán	2	11 ³ / ₄	27	2	1	43 ³ / ₄	54,67	125
<i>Uld 1866</i>								
Niels P. Sørensen	2	2 ¹ / ₄	19	5	14	34 ¹ / ₄	39,95	116
Jens Mølgaard	3	11 ³ / ₄	34	5	2	59 ³ / ₄	69,70	112
Kristian Laugesen	2	15 ¹ / ₂	28			47 ¹ / ₂	56,00	118
P. Herman	3	10	33			58	66,00	114
<i>Smør. December 1860</i>								
Kr. Mortensen, Ansager	1	6 ¹ / ₂	4	4	2	22 ¹ / ₂	9,37	42
Kr. Lauridsen, Aalling.	4	11 ¹ / ₂	35	1	7	150	70,46	46
—	4	11 ¹ / ₂						
Hans Nielsen, Stenderup	1	15	7		10	31	14,20	46
Gyde Mortensen	2	7	8	5	10	39	17,86	45
Peder Torlund	4		14	4		64	29,33	46
Niels Kristensen, Daug.	7	10	27	5	12	122	55,91	46
P. Herman	1	13	6	3	14	29	13,29	45,5
P. Tranberg	8	5	30	2	14	133	60,95	45,5
J. Nielsen, Mølgaard ..	6	11 ¹ / ₂	24	3	14	107 ¹ / ₂	49,29	45,5
Chr. Povl Hansen, Lund	5	15 ¹ / ₂	23	5	4	95 ¹ / ₂	47,74	45
N. Pedersen, Hallum ..	1	2	4	3		18	9,00	50
N. Thomsen, — ..	18	2	75	3	2	290	151,66	52
Thomas, Horne Kro...	3		12			48	24,00	50
<i>Smør i April 1861</i>								
S. Kristian, Lundtang ..	24	8	102		8	392	204,16	52
Thomas, Horne Kro...	2	10 ¹ / ₂	10	5	12	42 ¹ / ₂	21,91	52
Loretsen, Tistrup Kro.	4	8	19	3		72	39,00	54
P. Tranberg	1	10 ¹ / ₂	6	4	14	26 ¹ / ₂	13,62	51
Kr. Laugesen	4	1 ¹ / ₂	10	2	4	65 ¹ / ₂	32,74	50
P. Herman		12	3			12	6,00	50
P. Tranberg	1	2	4	3	8	18	9,16	50
Morten Hansen	1	1 ¹ / ₂	4	2	4	17 ¹ / ₂	8,74	50

Priserne var jo ogsaa dengang meget svingende. For Rug var f. Eks. Kapitelstaksten i 1818: 14 Kr. 93 Øre, 1819: 7,71, 1820: 5,33, 1821: 4,39, 1822: 4,93, 1823: 4,18, 1824: 3,94. Derefter jævnt stigende, saa den 1830 var 10 Kr. 87 Øre.

(Holger Begtrup: *Det danske Folks Historie i det 19de Aarhundrede*.)

Tilvækst af Ejendomme i Ansager Sogn fra 1800 til 1903
og Besætning paa disse i Aaret 1903:

Byernes Navne	Ejendomme 1800					Ny Ejendomme 1800—1850					Ny Ejendomme 1850—1903					Jordløse Huse Tilvækst	Beboede Ej. 1903
	Ny Ejend.	1-2 Heste	1-10 Kreat.	Ny Ejend. over 2 Heste	o. 10 Kreat.	Ny Ejend.	1-2 Heste	1-10 Kreat.	Ny Ejend. over 2 Heste	o. 10 Kreat.	Ny Ejend.	1-2 Heste	1-10 Kreat.	Ny Ejend. over 2 Heste	o. 10 Kreat.		
Ansager	16	9	12	42	4	10	46	13	24	36	110	1	2	11	36	61	90
Kvie—Lauborg .	16	7	10	45				7	41	45	199	5	11	67		46	69
Stenderup . . .	15	4	7	26	3	9	49	7	47	63	254	7	18	94		54	76
Uddegaard . . .	1								2	2	7	2	5	37		4	5
Mølbygaard . .	1								2	2	10	3	7	53		5	6
Rorvig	1	2	3	15	1	3	13	3	1	1	2					4	5
Tiphede	1				1	2	21	1	1	1	6					1	3
Aalling	8								9	10	53	4	9	51		13	21
Lund—Gejl . . .	6								8	13	53	10	25	180		18	24
Lærkeholt . . .	6	3	3	18	2	4	24	5	5	7	43	10	25	163		15	26
Skovlund	7				1	3	17	1	9	13	64	9	33	192	17	35	43
	78	25	35	146	12	31	170	37	149	193	801	51	135	848	53	253	368

ket egentlig er forkert, da den først blev delt i 60erne, selv om muligvis nok Udstykningsbevillingen har foreligget før 1850.

Da imidlertid Skovlunddistriktet ret tog fat, saa blev det i endnu stærkere Tempo. Om Begyndelsen hertil fortælles følgende:

En Gaardfæster i Skovlund ved Navn Vilhelm Ebbesen var bleven forarmet, saa han ikke kunde besidde sin Fæstegaard. Han bad da Stamhusbesidderen om Lov til at beholde et Stykke Hede fra Gaarden i Fæste, helt ude ved Ølgod Sogneskel. Herremanden frygtede, at det vilde skade Gaarden for meget at komme af med Udmarken, men han indvilgede dog i at se paa Forholdene. De kørte saa derud ad, og Herremanden spurgte gentagne Gange: „Er vi ikke snart derude“? Endelig sagde han: „Nej, nu vil jeg ikke med længere, er det saa langt ude, saa tag kun saa stort et Stykke Hede, som De ønsker“.

Manden fik sig bygget et Hus og fik begyndt at opdyrke Heden, og det viste sig, at Jorden var af god Kvalitet. Mergel fandtes og var let at oparbejde. Desuden var der en Del Enge og Grønninger, saa der straks var Græsning for Studene. Han fik sig forholdsvis hurtig en god Ejendom, som han i 1863 fik frikøbt af Fæsteskabet. Da de andre Fæstere nu ogsaa købte deres Gaarde og blev Selvejere med Ret til at udstykke og sælge af Udmarken, saa varede det ikke ret mange Aar, før der paa Skovlund og Lund Heder fremstod store og gode Ejendomme, som i hvert Fald i Førstningen var ved at overgaa de gamle Gaarde, som de var udstykkede fra.

Naar det gik saa godt, skyldtes det vel ogsaa nok, at det var unge, dygtige Folk, der slog sig ned her, og at de foruden at være flittige og stræbsomme ogsaa var nøjsomme Mennesker, der forstod at sætte Tæring efter Næring. En af disse „Banebrydere“ fortalte engang: „Ja, jeg kunde da som Regel hvert Aar sætte en Ko mere ind og

bygge et Stykke Hus nu og da uden at forøge min Gæld“. Og selv om de maaske ikke alle kunde sige det samme, saa gjaldt dog i Almindelighed for disse første Pionerer, at de gennemgaaende blev velstaaende Mænd.

Samme Udvikling, om end med lidt mindre Fart, fortsatte sig ogsaa ud over de andre Byer i Sognet. Stenderup, der langt tilbage i Tiden havde været en stor By med samlet Bebyggelse, spændte sine Snore vidt ud. — Gaardene flyttedes ud, og flere byggedes, saa den ene By blev til et helt Sogn, der nu har faaet sin egen Kirke. Kvie By afgav en Aflægger, nemlig Kvie Hede, eller, som det nu kaldes, Kærbæk, der er et Distrikt for sig med Skole, Mejeri og Købmandshandel m. m. Og Ansager, der ligger i Sognets Centrum, har udviklet sig fra at være en meget tør og mager Bondeby med smaa og lave Bygninger til at være en større Stationsby med købstadlignende Bebyggelse, der rummer Mejeri, Slagteri, Hotel og flere Købmandsforretninger samt mange Haandværkere i næsten alle Brancher. Et smukt Hjem for Sognets gamle ligger ved Siden af Kirken, og der findes ligeledes en stor, smuk Kommuneskole.

OVERGANG TIL SELVEJE

Som tidligere nævnt har største Parten af Sognets Gaarde været Fæstegaarde. Til forskellige Tider handledes der med disse, saa de snart hørte under en, snart under en anden Herregaard. Mange Gaarde her i Vestjylland, hvor der tidligere havde boet Selvejrbønder, blev efter „Grevens Fejde“ lagt under Kronen, naar deres Ejere havde været med for at hjælpe Greven. Nogle Gaarde havde vel tilhørt Kirken eller Domkapitlet i Ribe. Disse gik ogsaa ved Reformationen over til Kronen. Som det hed i en Reces i de Dage: „Eftersom disse Biskopper sig saa grueligen haver forsyndet, og eftersom vi ikke oftere vilde have saadanne Biskopper, saa inddrages herved deres Slotte og Fæstegaarde og Huse samt al deres faste Gods under Kronen, paa det at den fattige Almue herefter ikke skal have nodig saa haardelig at beskattes“. Højskolelærer Poul Bjerger, der har skrevet en Afhandling om Hodde og Tistrup Sogne, mener, at over 30 Ejendomme i de to Sogne i Aarene efter „Grevens Fejde“ og Reformationen blev solgte af Kongen. Den 7. Juli 1578 tilskødede Kong Frederik II til Hr. Iver Vind, boende paa St. Grundet, Mølbygaard samt ni andre Ejendomme i Ansager Sogn, saaledes at Mølbygaard maatte regnes som Hovedgaard og de andre som Fæstegaarde under denne. Herligheden har dog ikke været saa stor; flere af Ejendommene betegnedes som „øde“. Efterhaanden samlede Fæstegaardene her i Sognet under Lindbjerggaard og Nørholm. Mølbygaard var da nedlagt som

Hovedgaard. Den var overtaget af Borgmester Karstensen, Ribe, for en Gæld af 160 Rigsdaler. Fæstegaardene har nok været solgt tidligere.

Den 27. Marts 1765 tilskødede Cancelliraad Peter Saxesen, Lindbjerggaard, alle sine Fæstegaarde til Hr. A. C. Teglmann, Nørholm. Saxesen havde dog forinden Salget tilbudt Fæsterne selv at købe deres Gaarde. Ølgodboerne tog som før nævnt næsten alle mod Tilbudet, Ansagerboerne ikke.

Lindbjerggaard havde haft et Tilliggende af 45 Fæstegaarde med ca. 250 Td. Hartkorn. 1764, Aaret før Salget af Fæstegodset, solgte han selve Gaarden for 28.400 Rigsdaler. 4 Aar efter solgtes den igen for 30.000 Rigsdaler.

(Efter Trap.)

Her i Sognet vovede som nævnt vist ikke andre end Gaardfæsteren Peder Hansens Enke at indløse sin Gaard, Rotviggaard, for 300 Sletdalere = 640 Kr. Siden indløstes enkelte Gaarde, men først efter 1860 blev de fleste Gaarde frikøbte af Fæsteskabet.

<i>Byens Navn</i>	<i>Matr. Nr.</i>	<i>Aars-tal</i>	<i>Køberens Navn</i>
Lærkeholt.	1 & 6	1861	Hans Hansen (Ingesen)
„	4	—62	Niels Jepsen
„	5	—62	Hans Jessen
„	7	—62	Niels Jakobsen
Skovlund	1	—63	Kr. Jensen (Gejl)
„	2	—63	Kr. Lauridsen
„	3	—63	Laurids Jensen (Hjuler)
„	4a	—62	Stefan Marius Kristiansen
„	5	—63	Kristen Ebbesen
„	6	—63	Jørgen Jensen (Gejl)
Skovlund Mark	4b	—63	Vilhelm Ebbesen
Lund	1	—63	Jørgen Kristian Kristiansen
„	2	—63	Niels Kristian Nielsen
„	3	—62	Anders Madsen
„	4	—68	Peder Bertelsen

<i>Byens Navn</i>	<i>Matr. Nr.</i>	<i>Aars-tal</i>	<i>Køberens Navn</i>
Lund.....	5	—63	Jens Jørgensen (Uhd)
„	6a	—66	Kristen Madsen
„	6b	—66	— —
Aailing.....	1	—70	Søren Hjerrild
„	2	—63	Anders Pedersen
„	3	—63	Kr. Laugesen
„	4	—63	Hans Jessen
„	5	—63	Kristen Kristensen (Smed)
„	6	—74	Kristian Laugesen (Bro)
„	7	—74	Jeppé Nielsen
„	8	—70	Hans Nielsens Enke
Kvie.....	17	—62	Thomas Jepsen (Uhd)
„	14	—72	Peder Jensen
„	15	—72	Niels Laugesen
„	16	—62	Kristen Pedersen
Stenderup... .	11	—63	Hans Nielsen
„	12	—63	— —
„	14	—72	Peder Hansens Enke

Som man vil se af ovenstaaende blev paa enkelte Undtagelser nær alle Gaardene i Nordsognet først frikøbte omkring 1860—70, medens i Kvie og Stenderup de fleste Gaarde var frikøbte tidligere, og i Ansager var samtlige Gaarde, med Undtagelse af Møllen og Skolens Marklod, frikøbte paa et tidligere Tidspunkt. Af denne Grund kom Udstykningen noget bag efter i Nordsognet, og af samme Grund regnedes Beboerne der for mindre velstillede end i Østsognet. Nu er Forholdene omskiftet til det modsatte, saa Beboerne der nu er mest velstillede.

MEJERIER OG SLAGTERIER

Et mægtigt Led i Udviklingen blev det nye Mejeribrug. Den fra Fædrene nedarvede Form for Fremstilling af Mejeriprodukter var i højeste Grad primitiv og uhygiejnisk. Det danske Smør stod ikke i høj Kurs i Udlandet. Blev det smaakornede og svange Sædekorn, der udførtes, betegnet som „skidden Sæd“, saa talte man i lignende smukke Ord om vort Smør, og da navnlig Husmandssmør, der af Skipperne kaldtes „Mastesmør“.

Kærnekunsten var besværlig med Stampekærne, og ofte vilde den gamle, sure og valdede Fløde ikke blive til Smør, og det var i Grunden ikke saa sært. Man forsøgte saa undertiden at faa en eller anden „klog Mand“ til at hjælpe. Disse „Mirakeldoktore“ var egentlig heller ikke saa dumme. Enkelte brugte vel forskellige Kunster for at hævde deres Ry, maaske ogsaa for at styrke Befolkningen i dens Overtro; men ved Siden deraf brugte de mere praktiske Metoder; blandt andet ordinerede de, at baade Kærne og alle de andre Kar og Redskaber skulde skoldes med skumkogende Vand, et Raad, som selv Nutidens Eksperter ikke trækker paa Smilebaandet ad.

Mælken stod som Regel paa Hylder langs Bjælkerne i Stuen eller i Sovekammeret. Her optog det Støv og Røg i store Mængder. Naar saa Mælken var skummet, sattes Fløden hen ved Arnestedet i flere Dage. Den paa Bunden fremkomne Valle tappedes fra, og ny Fløde hældtes paa. Endelig naar Gryden var fuld, kom den tykke Fløde i Kærnen.

FRA DEN GAMLE MØLLEGAARD. (Facaden mod Øst).

En gammel Mand paa Ølgod Fattiggaard sagde engang i mine Drengaar angaaende „Surgrøden“ (hele Byggryn kogt i Kærnemælk): „Nu om Dage faar vi ikke rigtige Surgrød; men da vi havde aabne Skorstene, og Fløden stod der og halvkogte i 14 Dage, og man saa igen gemte Kærnemælken i andre 14 Dage, da kunde vi faa Surgrød“.

De Smørklumper, man saa fik samlet, solgtes til Høkeren eller andre Opkøbere. Disse lod alle Smørklumperne ælte sammen og fyldte det fremkomne Produkt i Ottinger eller Fjerdinger. Æltningen blev ofte besørget af Butiksdrengen, der bearbejdede Smørret med de bare Ben. En saadan skal have sagt: „Det er jo ikke saa rart om Vinteren, men det giver dejlige rene Fødder“. At saadanne Mejeriprodukter ikke gjorde særlig Lykke paa Verdensmarkedet, kan man godt forstaa.

I Tidens Løb bedredes Behandlingen jo nok en Del. Enkelte Gaarde gik foran og fik indført Anlæg med Is eller Vandafkøling og selvfølgelig særligt Rum til Opbevaring af Mælk og Fløde. Mølbygaard havde saaledes Ord for sin gode Mejeriordning. Flere Piger fra Nabosognene rejste derhen for i et Par Maaneder at lære et bedre Mejeribrug. De større Gaarde, der kunde forsende Smørret i „Træer“ (Ottinger), var naturligvis bedst stillede. I Halvfjerdserne begyndte et Smørfirma ogsaa at udsende ganske smaa Smørbøtter, som Producenterne kunde forsende deres Smør i. Det var altid et Fremskridt for de mindre Ejendomsbesiddere.

Saa i 1882 byggedes det første Andelsmejeri i Hjedding i Ølgod Sogn. En omrejsende Mejerist og Landbrugs-kandidat opholdt sig en Tid om Vinteren i Ølgod og holdt en Del Møder, hvor han demonstrerede en Æltemaskine, og han opfordrede Bønderne til at stifte et fælles Ælteværk, hvortil man hver Morgen fra hver Gaard skulde sende det nykærnedede Smør, som saa skulde bearbejdes i Fællesskab. De vilde saa sikkert kunne opnaa omtrent

samme Pris for Smørret som for Herregaardssmør. Det til-
talte dog ikke Landhoerne, men det førte til Opførelse af
et Mejeri, ja egentlig to Mejerier i Ølgod Sogn, nemlig
Hjedding og Lindbjerg Mejerier, hvoraf dog kun det første
var et Andelsmejeri. Niels Hansen Uhd skrev Lovene for
dette Andelsforetagende, og Niels Kristensen, Pedersborg,
blev dets første Formand. Stilling Andersen, Gammelgaard,
blev dets første Bestyrer.

Som en Brandfakkell kom dette nye System til at kaste
sit Lys ud over hele Landet. Der er vel heller ikke noget,
der som det har været med til at bære Landbruget frem,
og da først og sidst det mindre Landbrug; thi her faar
Husmanden sin Mælk betalt lige med Gaardmanden.

Allerede Aaret efter, i 1883, byggedes et Mejeri i Skov-
lund. Ogsaa i Ansager blev der begyndt, selv om man her
til en Begyndelse installerede sig i den gamle Ansager
Mølle med Aaens Vand til Drivkraft. I Begyndelsen var det
da ogsaa Møllejeeren Hans Agersnap, der købte Mælken
for egen Regning. 1897 blev det første Andelsmejeri op-
ført i selve Ansager By. Dette Mejeri er dog siden om-
bygget og udvidet til Trods for, at baade Stenderup og
Kærbæk Mejerier er udskilt derfra. I de sidste 50 Aar er
da ogsaa Mælkemængden her i Sognet saavel som over hele
Landet gaaet vældigt frem.

Skovlund Mejeri	har nu ca.	12.000.000	$\frac{1}{2}$ kg	Mælk	aarlig
Ansager	„	5.000.000	„	„	„
Stenderup	„	5.000.000	„	„	„
Kærbæk	„	3.000.000	„	„	„

De begyndte henholdsvis med: 2.188.015 - 829.086
1.000.000 - 800.000 $\frac{1}{2}$ kg.

Det hele gik dog ikke som efter en Snor. Nogle, som
lavede godt Smør med fin Aroma, vedblev selv at fabri-
kere denne Vare helt til efter Aarhundredskiftet, og enkelte
af disse Smørproducenter opnaede en Pris kun 2 Øre un-

der Top, som Noteringen da kaldtes. Nogle anskaffede sig smaa Haandcentrifuger til Skumning af Mælken. Efterhaanden sluttede de sig dog til Mejerierne. Det var saa meget nemmere.

Andelslagterierne har ogsaa i høj Grad været med til at fremme Landbruget. Efter Afstaaelsen af Hertugdømmerne i 1864 maatte Landmændene til selv at fede Svinene, der tidligere ligesom det magre Kvæg i Drifter blev sendt til Holsten til Fedning. Der rejste sig saa en Del private Slagterier, der modtog Svinene hos Landbrugerne. Men disse Slagterier eller Slagteriejere misbrugte ofte Leverandørerne ved at udbetale en meget lille Pris for Svinene — undertiden kun 16 Øre pr. Pund levende Vægt.

Dette bevirkede, at Landmændene, der havde startet Andelsmejerierne, nu ogsaa begyndte at bygge store Andelsslagterier. I 1887 byggedes et saadant Slagteri i Esbjerg for hele Vestjylland helt op til Limfjorden. Det gik meget godt, og Andelsslagterierne bevirkede, at ogsaa Privatslagterierne blev nødt til at give højere Priser. Og efter som Landmændene fik mere Mod paa Sagen, begyndte der ogsaa at rejse sig smaa Andelsslagterier omkring i mindre Kredse. Det var nemmere at have et lille Slagteri nær ved.

Efter Indbydelse af Ansager og Omegns Landboforening og Ansager Husmandsforening afholdtes en Del Møder i Ansager og Omegn for Oprettelsen af et Andelssvineslagteri i Ansager, som resulterede i, at en stiftende Generalforsamling for „Andelsslagteriet Ansager“ afholdtes den 16. November 1929, og følgende Bestyrelse blev valgt: Kr. Jørgensen, Ansager, Formand, Jørgen Thomsen, Aalling, Johan Nielsen, Kærbæk, Lars P. Kristensen, Stenderup, H. Kr. Hansen, Hostrup, Jens Kristensen, Øse, Th. Tranberg, Hodde, L. Lauridsen, Starup, S. P. Sørensen, Hejnsvig.

Efter Tilslutning fra en større Omkreds er nu valgt

Bestyrelsesmedlemmer i følgende Sogne: Næsbjerg, Horne, Thorstrup og Outrup.

Slagtningen begyndte Januar 1931 med ca. 500 Andels-
havere, men dette Tal er nu mer end fordoblet. I 1935
udvidedes med Bygning af et Kreaturslagteri. Slagteriets
første Direktør var fra 1. Januar 1931 til 1. Marts 1935
E. Bruus Laursen. Fra 1. Marts 1935 H. Diemer.

H. Agersnap: Mejerimøde i Ansager i 1880'erne.

BIERHVERV

Jyderne, og vel ikke mindst Vestjyderne, siges jo at være født med Handelsblod i Aarene. Det kan derfor ikke undre os, at ogsaa en Del af Gaardmændene her i Sognet stadig har vist Tendens til at slaa ind paa Handelsvejen, især da selve Landbruget ofte havde ondt ved at afkaste saa meget, at de derved kunde forsørge Hustru og Børn. Og da de jo ikke alle kunde slaa ind paa Studehandelen, saa de sig om efter andre Handelsobjekter, der kunde give Beskæftigelse i de Tider af Aaret, der ikke var optaget af Arbejde ved selve Landbruget, og samtidig give noget i Kassen samt give dem Anledning til at komme ud og handle. Et af de Bierhverv, som blev indført og vistnok ogsaa var temmelig indbringende, var

Hølesmedningen.

Det kom vistnok her til Sognet fra Tistrup, idet min Bedstefader Jens Bertelsen, en Søn af Bertel Thomsen, Uhre i Tistrup Sogn, havde faaet lært Haandværket, vistnok i Vamdrup. Omkring 1780 begyndte han at smede Leer hjemme paa Uhregaard. Han var da 23 Aar, idet han var født i 1757. Om Sommeren hjalp han jo nok ved Markarbejdet; til Gengæld hjalp saa Brødrene ham ved Hølesmedningen. I Løbet af faa Aar fik han derved opsparet en ikke helt ubetydelig Sum Penge. Men nu var han saa ubesindig at sætte sine Penge i Handelen, maaske Studehandel, som han ikke har været Ekspert i; Pengene gik tabt, og

han maatte begynde forfra. Det lykkedes ham dog ogsaa for anden Gang, saa han i 1793, ca. 36 Aar gammel, kunde købe Mølbygaard samtidig med, at han giftede sig med Marie Kirstine Jepsdatter af Ansager Mølle. Her begyndte han nu Hølesmedningen igen, idet han samtidig drev den ikke helt lille Gaard. Hans Broder Kristen Bertelsen kom til at bo paa Agerkrog, hvor han drev Haandværket. Og den Broder, der fik Fødegaarden Uhre, fortsatte der, medens en Søsters Mand, der boede i Galtho, ogsaa optog Haandteringen. Niels Hansen Gaarde, der vistnok havde lært i Galtho, bragte Geschæften til Ølgod, idet han købte en Gaard i Medum og der drev Hølesmedningen. Og tre Sønner, til hvem han købte Gaarde, fortsatte alle tre Bestillingen, indtil denne Industrigren paa Grund af Storfabrikernes Overlegenhed maatte standse. At den dog en Tid har været ret indbringende, fremgaar af følgende lille Episode. Da Niels Hansen købte en Gaard til en af sine Sønner, betingede han sig Ret til at laane en af Gaardens Heste til en Ridetur til Holstebro. Da en af de tilstedeværende vilde gøre lidt Løjer med, at han vel skulde derned og hente Pengene, sagde Niels Hansen, medens han bankede i Bordet: „Ja, jeg har flere Penge staaende dernede i Nordlandet, end een Hest kan bære hjem“. En Karl fra Lærkeholt, der havde lært Haandværket paa Mølbygaard, bosatte sig i Hjordkær i Grimstrup Sogn, og der begyndte han Smedehaandværket. Han var Bedstefader til Lærer Hansen, Skovlund. En Broder til Lauge Kristensen, Aalling Brogaard, Peder Kristensen, der havde lært i Galtho, købte Kvie Østergaard. Der drev han Haandværket, og tre Sønner, der alle blev Gaardmænd i Kvie, drev samme Haandtering. Peder Jensen, Kvie, der i mange Aar havde været Hølekarl paa Mølbygaard, etablerede sig ogsaa som Hølesmed i Kvie.

I 1838 skrev Pastor Ramsing i Ansager en Afhandling i „Historisk statistik Maanedstidende“ om Hølesmednin-

gen. Han meddeler der, at der i 1838 fandtes 8 Hølesmede i Ansager Sogn og 4 i Hodde—Tistrup. Ligeledes anfører han, at der fandtes Hølesmede i Starup og Cse, samt i Sneum.

Det er vist Novelledigteren Thyregod, der har skrevet en Fortælling om „Mosesmeden“ eller „den gale Smed“. Han lader heri Mosesmeden være Opfinderen af en ny Hærtningsmetode i Talg, der blev Oprindelsen til Hølesmedningen, og en Plejesøn af Mosesmeden blev den første egentlige Hølesmed i Ansager, medens alle de senere Hølesmede i Kvie og hele Omegnen havde deres Lærdom fra ham. Det er vel nok kun en almindelig Fortælling, som Forfatteren har stedfæstet til forskellige Gaarde her i Sognet. Ganske vist var det ikke ualmindeligt, at Thyregod havde en eller anden historisk Tildragelse til Grund for sine Fortællinger, men Pastor Ramsing anfører netop Jens Bertelsen som den første Hølesmed i Ansager Sogn. Alligevel kan Sagnet om Mosesmedens Opdagelse af Hærtningen i Talg jo godt være Sandhed. Heller ikke er det umuligt, at Plejesønnen, da han senere blev Gaardfæster paa St. Holt, her har drevet en Del Hølesmedning.

Pastor Ramsing anfører, at de 8 Hølesmede, der i 1838 fandtes i Ansager Sogn, forfærdigede 820 Høleer, 150 Hakkelseknive og desuden en Del Tørvespader. Høleerne kostede fra 4 Mark 8 Sk. til 7 Mark 8 Sk., og en Hakkelsekniv fra 3 Mark 8 Sk. til 5 Mark. Overført i vore Penge bliver det for en Høle fra 2 Kr. 40 Øre til 4 Kr. og for en Hakkelsekniv fra 1 Kr. 86 Øre til 2 Kr. 66 Øre.

Hele Produktionen for Ansager Sogn laa omkring 900 Rigsdaler (holst Cour.) = ca. 2.880 Kr.

Bertel Jensen, Mølbygaard, en Søn af Jens Bertelsen, leverede det største Antal, nemlig 250 Høleer og 50 Hakkelseknive, og Præsten skriver: „Hans Arbejde er almindelig bekendt og søgt“.

Tidligere havde Priserne dog ligget en Del højere, idet

en Høle da kunde opnaa en Pris fra 5 Kr. 33 Øre til 6 Kr. 40 Øre. Imidlertid begyndte Købmændene at indføre fremmede Høleer (Fabriksleer) i saa betydelige Mængder, at Tolden alene ved Ribe Toldkammer i 1838 beløb sig til 400 Rigsdaler. Disse indførte fremmede Høleer solgtes for 4 a 5 Mark. Derved blev Priserne paa de hjemmesmedede Høleer trykket.

Naar det alligevel blev ved at gaa endnu i ca. 50 Aar trods det, at disse Fabriksleer var lettere og mere magelige i Brug, saa skyldtes det for det første, at man ikke havde synderlig Tillid til disse Fabriksvarer, og dernæst, at der her i Vestjylland fandtes en Mængde haarde Enge, som fordrede en særlig god Le, navnlig Leer, der kunde taale „at haares“, d. v. s. pennes ud med en Hammer i Stedet for at slibes, og det kunde disse første Fabriksleer ikke taale.

Den sidste Tid Hølesmedningen dreves, var det særlig i Kvie, det foregik. Den tidligere nævnte Peder Kristensen fra Aalling købte 1818 Kvie Østergaard og drev her Smedningen. Hans tre Sønner, Kristen, der for øvrigt blev Sognefoged, samt Knud og Kristian, der alle tre overtog Gaarde i Kvie fortsatte ligeledes Hølesmedningen hver paa sin Gaard. Den før nævnte Peder Jensen drev ogsaa Haandværket. Smedene lejede almindeligvis en Karl til Hjælp ved Smedearbejdet, en Smedekarl eller, som han ogsaa somme Tider kaldtes, Hølekarl. En saadan Karl kunde, naar han var vant til Arbejdet, faa 20 a 30 Kr. for Vinteren. Daglejere til det samme Arbejde fik som Regel 1 Mark til 20 Skilling daglig = 33 til 41 Øre, men i Staatsætnings-tiden fik de som oftest det dobbelte.

Peder Østergaard, hvis Fader, Kristian Østergaard, jo ogsaa smedede Leer, fortæller endnu fornøjeligt om, hvorledes det hele gik til. I November, naar Markarbejdet omtrent var forbi, tog man fat. Først lavedes et vist Antal Skinner, saa mange som de tænkte at faa smedet i Vinte-

rens Løb. Saa smededes lige saa mange Staalskinner. Dernæst skulde de svejses sammen. Det var den haardeste Tid. Da var de gerne tre i Smedjen, og da begyndte de allerede Klokken 4 om Morgenen, ellers begyndte de først Klokken 5. I denne Tid fik de ekstra god Kost; men saa kunde de ogsaa svejse Staal paa 20 Leer, ja, undertiden endda flere paa een Dag. Det var dog saa strengt Arbejde, at Karlene undertiden ikke kunde sove om Natten, men som i Krampetrækninger laa og puffede til hinanden i Sengen. Enhver Karl kunde ikke holde det ud. Min Fader, Niels Jensen, har for øvrigt fortalt det samme hjemme fra Mølbygaard; men i hans Tid havde de paa Mølbygaard faaet Vandkraft, saa da var det bleven lettere for Karlene.

En grim Tid var det ogsaa, naar Leerne skulde hærdes i Talgballien eller Talgkassen. Denne havde en noget krumbøjet Form i Lighed med Leerne. Det grimme bestod i, at naar de gloende Leer lagdes ned i den smeltede Talg, saa fremkaldte det en utaalelig Stank, saa Folk med svagt Bryst ofte blev helt syge deraf. Naar Leerne havde ligget i Talgen ca. 5 Minutter, blev de taget op, og senere blev de gnedet af med Kulsmuld og en ulden Klud. Derefter skulde de mildnes over en meget svag Ild, helst af Lyseklyne. Endnu skulde Leerne afrettes og endelig slibes. Nogle blev kun „halvslebne“, andre „skarpslebne“. En saadan Slibning var dog for besværlig paa almindelig Slibesten med Haandsving. Man kørte derfor til en eller anden Vandmølle, hvor Slibningen foregik for Vandkraft. Som Regel fik de Kvie Smede slebet i Hoven hos Købmand Mourids Jensen, der ejede en Smedie og havde Vandhjul.

Paa Marskengene var de hjemmesmedede Leer meget efterspurgte. Der solgtes derfor mange til Varde og Ribe, men ogsaa nordpaa, f. Eks. til Ringkøbing og Holstebro. Peder Østergaard husker endnu, hvorledes han var med paa Ture til Ringkøbing Marked. Lad ham selv fortælle: „Vi kørte gerne hjemmefra, før Solen stod op, skønt det var i

de lange Dage. Naar vi kom til Ølgod, sagde Fader gerne: Nu skal vi se, om Niels Gaarde eller hans Sønner er i Farvandet. Vi fulgtes saa gerne ad til Skjern; men der skiltes vi. De tog ad en østligere Vej, medens vi kørte om ad Stavning og op efter Lem. I Stavning fik vi ofte Flynder, dem vi nu kalder Rødspætter. Dem holdt jeg meget af. Fader solgte Leer til Købmændene og Smedene og somme Steder til Bønderne selv. Havde de faaet een eller flere Aaret før, som havde haft Fejl, fik de dem byttet. Vi sov som Regel den første Nat i en Gaard i Stavning. Anden Dag naaede vi til Ringkøbing. Fik vi ikke Læsset solgt paa Markedet, prøvede Fader at bytte med Købmændene med et eller andet. Det skulde saa helst sælges paa Hjemvejen. Det var jo rarest at komme hjem med Vognen tom og Penge i Lommen. Men saa havde man ogsaa noget at fortælle til de andre Drengene om saadan en Tur“.

Peder Knudsen i Kvie var den sidste Hølesmed her paa Egnen; men saa døde hele denne Industri hen paa Grund af Tidernes Ugunst. Den kunde ikke konkurrere med de store Fabrikker. Dog, gennem vanskelige og trange Tider havde det været et Bierhverv af ikke saa ringe Betydning. Enkelte, der havde drevet det mest intensivt, var vel endog derved bleven ligefrem velhavende, saaledes Niels Gaarde i Ølgod Sogn samt Knud Pedersen og Sønnen Peder Knudsen i Kvie.

Pottemageriet.

Jydepotter eller de sorte Potter (swot' Pot'er), som man ogsaa kaldte dem, har engang været af stor Betydning ikke alene for de Egne, hvor de forfærdigedes, men for hele Landet, ja, ogsaa for flere af vore Nabolande. I ældre Geografier eller andre Beretninger om vore Forfædres Levevis fortælles ofte om disse sorte Potter og om, hvor og hvorledes de fremstillødes. Det nævnes da ofte, at Varde var deres Hjemsted. Det passer ogsaa for saa vidt, at det væsent-

lig var i Sognene i Vardes Opland, Fabrikationen foregik, ligesom ogsaa de Varde Købmænd ofte var medvirkende ved deres Salg og Forsendelse.

Horne Sogn angives almindeligvis som det Sogn, hvor Jydepotterne lavedes i størst Mængde, hvilket vel nok havde sin Aarsag deri, at den Lerart (en bestemt Slags Blaaler), der benyttedes, her fandtes i rigelige Mængder, saa man fra flere Sogne hentede Leret der. Overlærer *Olsen*, Varde, meddeler i sin Beskrivelse af Jydepotteindustrien i „Fra Ribe Amt I“, at der omkring 1850 fandtes henimod 100 Gaarde eller Huse i Horne Sogn, hvor der lavedes sorte Potter. Paa hvert Sted lavedes mindst 8 Læs Potter hver Sommer, og et saadant Læs indeholdt i Gennemsnit 400 Potter. Dette gav mindst $\frac{1}{4}$ Million Potter til en samlet Sum af over 18000 Kr. til Horne Sogn.

V. Sebested skriver i en Afhandling om Jydepotteindustrien, at denne Industri brugtes i mindst 36 Sogne, blandt disse fandtes ogsaa Ansager.

Potterne blev pr. Vogn befordret endog meget langt bort. De stabledes op med Lyng imellem i en Højde som et lavt Hølæs, særlig henimod Midten af forrige Aarhundrede, da de plejede at læsse ca. 400 Potter paa een Vogn. Tidligere regnede de som Regel kun 200—250 til et Læs. Saavel Vogne som Heste har vel da været daarligere. — Foruden til Omegnens Markeder blev en Del pr. Vogn befordret ned til Slesvig, Holsten og Meklenborg, ja, helt til Berlin, Dresden og Wien. Ligeledes sendtes en Del til Hjerding, hvorfra de af Skippere førtes til Husum og Hamborg, nogle endog til Holland. Ligesaa solgtes til København samt til Norge.

— Her i Ansager Sogn drev man det vel ikke saa intensivt som i Horne, men der var dog en stor Del af Sognets Gaardbrugere, der holdt „Pottepige“, og som selv kørte om i Landet og falbød Jydepotterne, især i Østjylland og paa Fyn. Men netop det, at mange af Gaardmændene

selv kørte ud og solgte Varerne, gjorde vel ogsaa, at de opnaaede højere Priser for Potterne, end de kunde have opnaaet ved at afhænde dem til „Pottegrossererne“. Forhenværende Sognefoged Karl Nielsens Hustru Sine, hvis Fader Frands Kristensen vist var en af de sidste her i Sognet, der drev Potteindustrien i større Stil, kan huske, at han engang sagde, da han kørte med et Læs Potter: „Ja, dersom jeg kan være meget heldig, kan dette Læs indbringe 70 Rigsdaler“. Det var hans Svigerinde Maren Thomsen, der fremstillede de Potter, han kørte ud og solgte. Hun var vistnok ogsaa dygtig til at give Varerne smukke Former og i det hele et fint Udseende; om hun ogsaa kunde fremstille de store Mængder, har jeg ikke hørt omtale. Men hvis der kunde sælges 8 Læs á 70 Rigsdaler eller 560 Rigsdaler ialt, saa kunde det jo nok efter den Tids Begreber give en god Fortjeneste baade til hende selv og Svogeren. Foruden de Gaardmænd, der saadan holdt „Pottepige“ og kørte ud at sælge Varerne, fandtes der ogsaa nogle, mest Husmandskoner, der i mindre Stil lavede Potter og afhændede dem til Opkøbere. Her paa Kvie Hede kan saaledes nævnes Hans Jensens eller Hans Skrædders Kone. Hun lavede Potter, og hendes Mand, der var kørende med en stor Stud, kunde med dette Køretøj selv hente Leret hjem og desuden køre ud med Potterne.

Her i Sognet blev det meste Ler vistnok hentet tæt omme ved Hodde Sogneskel Syd for Ansager Aa paa Skrænterne ud mod Engen paa en Mark, der nu tilhører Jacob Thomsen, selv om der ogsaa blev brugt noget Ler fra andre Lergrave. Sandet blev oftest hentet i Lauborg. Godt Potteler skulde som Regel blandes med Sand i Forhold til dets Fedhed. Almindelig brugtes en Fjerdedel Sand. Det var for, at Potterne ikke skulde slaa Revner under Brændingen. Leret skulde opgraves om Efteraaret for om Vinteren „at ligge og tage Frost“, som der blev sagt. Naar saa Foraaret begyndte, skulde Lerdyngen omhyggelig til-

dækkes enten med Lyng eller Græstørv, at der ikke skulde blive haarde Skorper eller Kanter, som ikke kunde æltes ud. Selvfølgelig skulde saavel Ler som Sand være helt fri for Sten.

Pottepigen fik som oftest overladt en særskilt Stue til Arbejdsrum. Her fik hun Leret bragt ind i saa stor en Mængde, som antagelig kunde være nok til en Brænding. Undertiden brugtes det at brede et Skind eller lignende paa Gulvet under Leret. Pigen æltede saa med de bare Fødder i Leret, der traadtes ud i en Plade godt en Tomme tyk. Det blev derefter foldet sammen og udtraadt igen flere Gange, omtrent som man ser Kvinderne nu om Dage med Hænderne behandle Butterdejg til fine Kager eller Kringler.

Det var strengt Arbejde, og først i Foraaret var det vaade Ler sikkert ogsaa koldt og ubehageligt at stikke Fødderne i, men det maatte jo døjes.

Naar Leret var tilstrækkelig æltet, satte Pigen sig paa en Stol eller Stok med et halvrundt Bræt paa Skødet, den saakaldte „Pottefjæl“, der stadig skulde vædes med Vand. Ligeledes skulde hun stadig væde sine Fingre, hvorfor hun altid havde en Spand Vand staaende ved Siden af sig.

Hun tog en Klump Ler, stor eller lille, efter det Kar, hun vilde lave, og stak først een Finger, siden flere og til sidst hele Haanden ned i Lerklumpen, der holdtes med den anden Haand og drejedes rundt, indtil Lerklumpen fik Form af et Kar. Siden brugtes en Klud, der blev dyppet i Vandet — og med den blev nu Pottens eller Grydens øverste Kant gnedet rundt. Siden skulde Hankene sættes paa. Saa sattes Gryden til Tørring et Par Timer for at tørre lidt, inden dens nederste Del blev formet. Desuden brugtes flere Redskaber til at bearbejde Karrene med, f. Eks. Knive og Sten af forskellig Form.

Til sidst skulde de forskellige Kar pyntes med Figurer eller Zirater. Dette gjordes med en glat Sten, der holdtes fast imod, mens den gnedes rundt. Hvor der saadan var

gnedet, blev der under Brændingen skinnende blankt. Særlig Blomsterpotter blev paa den Maade udstafferede.

Naar Jydepotterne blev solgt i Læssevis, benævntes det som saa og saa mange Snesetal. En Talsnes behøvede ikke at være 20, det kunde være 10, men det kunde ogsaa være 30 eller 40. Det regnedes efter deres Størrelse. En stor Gryde regnedes mindst for 2 Tal, medens helt smaa pakkede inden i hverandre maaske kun regnedes til 1 Tal for 4. Saadan optaltes de i hvert Fald i Kristian Pedersens Notitsbog fra den Tid, han kørte med Jydepotter, samtidig med at han købte forskellige andre Ting.

At Jydepotterne var saa efterspurgt en Vare, havde vel flere Grunde. De var billige, Maden i dem blev ikke let sveden, og man troede, at Maden, der var kogt i en Jydepotte, var sundere, end hvis der brugtes fortinnede Kobberkar eller glaserede Jernkar. Maaske Datidens Fortinninger og Glaseringer heller ikke har været særlig betryggende. Overlærer Olsen, Varde, har da ogsaa hørt en gammel Kone sige: „Ja, i den Tid, da man hjalp sig med „æ svot Potter“, da hørte man ikke al den Snakken om Mavekatarrh, Tarmkatarrh, daarlig Fordøjelse og alle de mange Mavehistorier, der nu plager Menneskeheden“. Det kan hænde, at disse løst henkastede Udtalelser har mere paa sig, end man tror.

Tørringen og Brændingen foregik dels i et saakaldt „Braandhus“ og dels paa et aabent Ildsted, der blev kaldt „æ Ildpøt“. Paa det første Sted blev Potterne røgede og tørrede, og paa det sidstnævnte Sted blev de brændte.

Braandhuset bestod af et i Jorden gravet Hul omtrent som en Kartoffelkule. Hullet var ca. 3 Alen langt, $1\frac{1}{2}$ Alen bredt og $1\frac{1}{2}$ Alen dybt. Paa Bunden var lagt Stenbro, at det ikke i Tidens Løb skulde blive for dybt. Over dette Hul rejste man et Tag, dækket med Græstørv eller Lyngtørv. Et saadant „Spændhus“ var ca. 5 Alen langt, men lidt smallere. Det var bygget meget primitivt af gammelt Tømmer og Lægter eller Grene, hvad man nemmest kunde faa

fat paa. Paa Overkanten anbragtes en Del Lægter paa Kryds og tværs i saa stor en Afstand fra hverandre, at Potterne kunde staa paa dem. Der kunde anbringes indtil et Par Hundrede Potter paa disse Stænger, saa mange, som man vilde have til en Brænding.

Røgningen foregik ved Antændelse af en Del Lyngtørv, der var anbragt paa Bunden af Hullet. I Førstningen fyredes kun ganske svagt, senere lidt stærkere. Overdækningen hjalp til, at Røgen ikke drev bort, men holdt sig tæt om Potterne. De blev derved gennemtrukken af Røgen og samtidig fuldstændig gennemtørrede. Denne Røgning fortsattes 3—4 Dage.

Brændingen foregik paa jævn Jord. En eller flere smaa og mindre Potter sattes inden i de store, og de stabledes da op med sandede Lyngtørv imellem samt baade under og over, saa de alle var godt dækkede. Lyngtørvene antændtes paa Vindsiden, og efterhaanden som de sandede Lyngtørv forbrændte til gloende Sandaske, blev ogsaa Potterne gennemglødede. Brændingen skulde dog helst foregaa i nogenlunde stille Vejr og først og fremmest ikke i Regnvejr; thi blæste det for stærkt, saa blussede Ilden for stærkt op, og regnede det, saa slukkedes det hele.

Det kunde let ske, at enkelte Potter sprang under Brændingen, andre kunde blive forvredne eller skæve.

Der lavedes mange forskellige Slags til højst forskellig Brug. Store Suppegryder, nogle saa store, at de kunde rumme flere Spande Vand. I hvert Sogn var der som oftest en eller anden, der havde saadanne store Suppegryder, der laantes ud til Bryllupper eller andre store Gilder. De transporteredes da rundt i Halmkurve, der var lavet specielt til dette Brug. Andre Gryder brugtes til at hensætte Kød i, der var henkogt i surt, Finker og Blodsuppe. I disse sorte Potter eller Gryder kunde slige Sager henstaa i lange Tider uden at faa Afsmag. Endvidere lavedes flere Slags Pander, Mælkefade (Sætter), ogsaa nogle til at bage Kager i (Søsterkage),

Kaffe'ander, Flødekander, Urtepotter, Tallerkener til daglig Brug. Man lavede ogsaa „Kakler“, firkantede Gryder, der murede ovenpaa hverandre med Hulningen udad til en hel Kakkellovn (Bilæggerovn). Endvidere lavede man Æbleskivepander, Vaffelformer, Øltragte, Kakkellovnsrør, Vaser til Pynt paa Kakkellovnen, Legetøj for Børn m. m.

Hvor langt tilbage i Tiden man har kendt Forarbejdningen af „sorte Potter“, er der vel ingen, der ved; men de Urner, der udgraves af Kæmpehøjene og Gravkamrene, er af lignende Materiale, saa man kan regne med, at de som Brugsgenstande ogsaa har været kendt og brugt dengang. Hvis det passer, hvad man vel tør tro, saa har disse „sorte Potter“ været brugt mindst et Par tusind Aar. Og mærkeligt nok synes der ikke at have været nogen nævneværdig Forandring i Frembringelsesmetoderne gennem alle disse Menneskealdre.

Sehested nævner, at han i Nærheden af Broholm har fundet store Dynger Affald fra Jernalderens Husholdninger, hvori der fandtes Skaar af en Mængde Husholdningskar af samme Art som Jydepotterne.

Da Komfurerne blev almindelige i Stedet for de aabne Skorsten, og man samtidig mere gik over til at fyre med Mosestøv (Klyne) i Stedet for som tidligere med Lyngtørv, maatte ogsaa Jydepotternes bedste Tid være forbi, i hvert Fald for Stege- og Kogekar. Alligevel blev hist og her en af de tidligere „Pottepiger“ ved, om end „i mindre Stil“, at lave „svot Potter“ helt op til omkring 1900. Ellers maa man regne med, at omkring 1880 ophørte den egentlige Pottfabrikation. — Blandt de Kvinder, der var dygtigst til at lave disse sorte Potter, nævnes Th. Vahds Hustru Ane Marie og Line Sørensen fra „Lille Krogager“ samt fra Ansager Ole P. Madsens Enke Else Baun eller Else Høllet. Hun var desuden vistnok den sidste Potttekone her i Sognet.*)

*) Bemærk Omslagsbilledet — en Gengivelse efter et Maleri af H. Agersnap, hvor Kunstneren har benyttet „Baun“ som sit Motiv.

Naar der nu sælges Smaating som Efterligning af de gamle sorte Potter med Paaskrift som: „Erindring fra Grindsted“ eller lignende, saa kan man sige, som en Bondemand udtrykte sig, at det er „mere til Luksus end Praksus“.

Nu er Industrien „en Saga blot“, men den har dog i trange Tider ogsaa for vort Sogn været med til at bringe Brød paa Bordet i mange Hjem, og selv om det nok var Gaardmændene, der havde mest Fordel deraf, saa har dog ogsaa mange Smaakaarsfolk faaet deres Andel.

Desuden har den været med til at højne den arbejdende Stands Selvgtelse og løfte den op af den Mindreværdsfølelse, som denne Stand ofte følte sig trykket af. Den rigtig dygtige „Pottepige“, der var „gue i æ Leer“, skildres da ogsaa gerne som en i høj Grad selvstændig og selvbevidst Kvinde. Hun vidste, at med hendes Kvalifikationer var hun en efterspurgt Vare, og at hun som vordende Brud blev regnet mindst lige saa højt som ellers mere pengestærke Piger.

Og Pottemanden, der kom paa de lange Køreture, bragte friske Pust fra Omverdenen med sig hjem, der blev til Opmuntring ikke alene, naar han mødtes med andre Mænd i et festligt Lag, men ogsaa i Hjemmets stille Stuer i de ofte lange og slidsomme Vinteraftener. Saa fortalte han om sine Oplevelser, hvorledes han paa forskellige Maader havde vidst at klare sig i en vanskelig Situation. Saaledes lader *Salomon Frifelt* en Pottemand fortælle om, hvorledes han var bleven modtaget i en fynsk Bondegaard, hvor han tidligere havde solgt af sine „jernstærke“ Potter: „Ja, hur vaar di gall! Æ Snævver gik paa dem som Kæp i Hjul, saa de vaar o hør paa som tov Kvindfolk o ti Gjæs. A forstod ett en Kuk. Men æ Potskaaer, de kom og kylte efter mig, dem töt a, te a sku kjend. „Sie, sie endda, lille Folkens“ siger a, „I haar nok haft lidt Waanheld mæ æ gue Potter. De waar endda slem! Men I kan jo bytt og faa hiel Potter for æ Skaar, naar I gier lidt i Byt forstaar sig. Jov, for a

ska sige Jer: Æ Skaar, dem smelter vi om derhjemm o brænder dem sammen til ny Potter“. Saa bløv de hiel medgørlig, og vi fik en Handel i Stand. A tog jo fuld Pris i Byt forstaar sig og fik kun Skaarene med i Købet. Jov, æ Fynboer, de er grumme flink Folk, saan i Handel og Vandel“.

Eller som en gammel Mand i Ølgod fortalte fra den Tid, han havde kørt med Potter: „Engang var jeg paa Vej hjemad efter at have solgt et Læs Potter paa Svendborg-egnen. Det var en Søndag Eftermiddag, da jeg kom til en Kro, hvor jeg vilde lade Hestene faa en Portion Havre. Lidt tør Lyng havde jeg bag i Vognen, men ellers var Vognen tømt. Nogle unge Karle var samlede ved Kroen. De stimlede straks sammen om Vognen, da jeg gav Holdt. En af dem spurgte, hvad jeg brugte dette til, og hvad det var for noget. Jeg svarede: „Det er Lyng, og det bruger jeg at fodre mine Heste med“. Det var paa en Maade ogsaa sandt; thi paa saadanne Ture, naar Hestene blev fodrede med Havre og ikke ret ofte fik Græs, havde jeg undertiden ladet dem pille lidt af Lyngen, saa jeg vidste, at den vilde de gerne æde. Karlene vilde dog ikke tro, at Heste vilde æde saadant Kram. Jeg sagde saa: „Ja, vil I købe Havre og give Hestene, saa vil jeg give dem Lyng, saa faar vi se, hvad de tager først“. Det gik de straks ind paa. De købte Havre, og jeg kom med en Haandfuld Lyng. Men Hestene, som i flere Dage kun havde smagt Havre, greb begærlige efter Lyngen og lod Havren vente. Herover blev Karlene højlig forbavsede, og de bød mig straks ind paa en Genstand“.

Soldsætning.

Et tredie Bierhverv var Fletning af Solde. Denne Industri kom vel ikke til at beskæftige ret mange, men da disse som oftest var Husmandsfolk i meget beskedne Kaar, kom Industrien alligevel til som en Hjælp for flere Hjem, lige-

som det jo var en Vare, der var uundværlig i ethvert Hus og Gaard.

En Del af det Materiale, der brugtes, forskaffedes omtrent gratis i Omegnens Levninger af Fortidens Egeskove og Hasselbuske.

Den mest kendte Soldsætterfamilie her i Sognet, i hvert Fald i de sidste hundrede Aar, var vel nok Lauge Lauridsen og efter ham hans Enke Ane Heager, og den fortsattes af Sonnerne Laust og Jens Lauridsen, mest dog den første. De var alle bosiddende paa Kvie Hede.

— Enkelte Solde lavedes med Stimmel, der flettedes af Halm. Det var billigt Materiale, men ikke saa efterspurgt af Forbrugerne, da Avnerne vilde sætte sig fast i disse laadne Soldestimler. Mest brugtes da ogsaa Yderstimler af Træ. Hertil skulde udsorteres Brædder uden Knaster. Der skulde derfor som oftest en Drikkeskilling til som Smørelse hos Karlen paa Tømmerlageret. En Snedker savede disse Brædder i ganske tynde Brædder, ca. 1 cm tykke; der kunde almindeligvis blive tre af et $\frac{3}{4}$ Tommes Bræt. De blev saa lagt i Blød, derefter banket med en Hammer og hugget med en ganske smal Mejsel. Med Forsigtighed kunde den nu bøjes om som et Tøndebaand. Enderne lagdes ca. et Kvarter over hinanden og fæstedes sammen, i Regelen ved Skinner af Egekæppe. En anden noget smallere Stimmel, men med lidt større Diameter blev lavet ligesom den første, saa den med Lethed kunde gaa uden om den bredere, og endda en Del Fletværk. Selve Soldbunden blev flettet af Skinner. Skulde det være en Rug-sold, maatte Hullerne kun være meget smaa, at ikke Rugkærnerne kunde smutte igennem. Kun de yderst smaa Kærner maatte soldes fra. Et saadant Sold skulde derfor flettes meget omhyggeligt, og de brugte Skinner skulde være baade tynde, smalle og lige. Egegrenene var i Regelen knudrede og ikke lige, de kunde derfor ikke bruges til den Slags fine Solde. Unge Hasselkæppe kunde faas mere lige, og de var lettere

at flække; men dem var der daarligere Fangst paa, da de kun fandtes i betydelig Mængde i Krarup Lund hørende under Nørholm, og Skovfogeden gav ikke let Lov til, at man afskar de unge og lige Skud. De skulde derfor efter Sigende bedst kunde skaffes om Natten, og saa kunde det endda være en noget vovelig Færd. Egeskuddene kunde derimod faas i Ansager Krat og i Hoddeskov. Kneb det ogsaa her at faa Tilladelse hos en Ejer, kunde et nyt Sold eller en Soldbunde som oftest gøre Udslaget.

Var Bunden saa flettet, bøjedes den op om Sidestimlen, hvorefter den smallere Stimmel presseses paa uden om Fletværket, og ved Hjælp af Skinner og et Vridbor syedes den fast paa den brede, og nu holdtes Bunden samtidig fast. Et Kors af stærke Skinner blev endnu fastgjort under Bunden for at styrke denne, ligesom ogsaa den sidst paa-satte Rand ragede ca. $1\frac{1}{2}$ Tomme nedenfor Bunden, saa den kunde afbøde Sliddet og derved spare Bunden for Slid.

Solde til Byg og Havre maatte have lidt større Huller, og endelig Skumsolde, Solde, der lod alle Kærner løbe igennem og kun skummede de tomme Aks og Straa fra, maatte have noget større Huller eller Øjne, som de ogsaa kaldtes. Disse sidste Slags Solde fordrede ikke saa stor Akkuratesse hverken med Hensyn til Fletningen eller Materialet.

Senere kom færdiglavede Soldestimler og tilsvarende Bunde i Handelen, saa det kun gjaldt at samle dem. Da blev det nemmere, men samtidig gik største Parten af Fortjenesten ogsaa væk, og dermed døde denne saavel som de tidligere omtalte Bierhverv. Tidens Løsen blev at samle det hele paa færre Hænder, men i fabriksmæssig Drift.

* * *

Noget, der stod i nær Forbindelse med Soldsætterier, var Kurvebinding. Her brugtes Langhalm, især af Rugtag. Det var som oftest ældre Mænd, der slog ind herpaa, dels for Tidsfordriv, men ogsaa for derved at tjene en Skilling

i Ny og Næ. Det var ogsaa flere Slags Kurve, der lavedes: Støre Bærekurve med to Hanke og Sædekurve at saa af. De bares i en Rem over Skulderen samt med venstre Haand, medens Sædemanden med højre Haand strøede Kornet ud. Endvidere smaa Foderkar til Hestene. Ogsaa til Kurvebinding brugtes Skinner af Egekæppe. I de senere Aartier brugte man dog mest tynd Jerntraad.

Fejekoste eller Revlingelimer.

Ogsaa disse bør nævnes, naar man taler om Bierhverv. Koste til Brug i Stalden og til Fejning af Stenbro lavedes af spinkle Grene og unge Skud af de saakaldte „Vieris“, der voksede paa lave og kærartige Jorder. De var stive og kunde derfor bedre trænge ned mellem Stenene. Staldenes Gulve var nemlig ogsaa belagt med Stenbro og ikke som nu Cementgulve. Derimod lavedes Koste eller „Limer“ til Brug i Stuerne og i Lade og Lo mest af Revlingeris, en Lyngart, der vokser omkring i Hederne, særlig paa Skrænter eller Steder, hvor Jorden af en eller anden Grund er bleven omgravet. Som Slyngplanter spreder de yderst tynde og sejge Stængler sig ud til alle Sider fra en saadan Plante, saa Grenene godt kan være 1 til 1½ Alen lange. Disse var lette at faa fat paa, da saa godt som ingen Hedejeer nægtede Limbinderne Tilladelse til at opsøge disse Revlingebuske. Naar Risene var bragt hjem, blev de lagt i Frosten, for at „Brummen“, de smaa Blade, kunde løsne sig. Risene blev nu valkede paa et Valkebræt, saa ogsaa Barken gnedes af, hvorved de fik en smuk lysegul eller lysebrun Farve. Hvis Risene havde ligget en Nat efter Bagningen i Bagerovnen, fik de en endnu smukkere Farve.

Revlingerisene blev derefter lagt pænt sammen i saa store Bundter, at man kunde spænde om dem med en Haand, og disse Bundter blev omtrent midt paa omviklet med Skinner af Egegrene eller af de før omtalte „Vieris“. Derefter lagdes tre saadanne ombundne Bundter sammen,

saa de blev flade, og for at holde dem i denne flade Stilling blev de endnu stivede af med nogle Skinnhæftninger tværs over. Den øverste ikke omviklede Del blev nu omviklet under eet, saa hele den Del blev rund.

Efter en Afstudsning enten med en Kniv eller en Økse var Kosten færdig til at gaa i Handelen.

Det var nemlig en Handelsvare. Navnlige blandt Hedens Pionerer var der mange, der om Vinteren, naar der ikke kunde faas Arbejde, drev denne Haandtering. Enkeltvis kostede Kostene 25 Øre pr. Stk., men ellers solgtes de til de stedlige Købmænd eller til en eller anden Opkøber for en Pris, der laa en Del lavere. 18 Øre var da almindelig Pris. Der var selvfølgelig ikke saa lidt Forskel paa Kostene. Nogle lagde meget Arbejde og Flid i Forarbejdningen og satte en Ære i at levere gode Varer, andre vilde helst skulke sig fra det. De første kunde da ogsaa opnaa en Pris af 35 Øre pr. Stk., medens andre maatte nøjes med 18 Øre.

P. I. Nissen, Ansager, som har købt mange Koste til Videresalg, nævner som nogle af dem, der lavede gode og pæne Varer: Hans P. Jespersen (Due), Laust Laugesen, Lauge Laugesen og Jens Kr. Hansen.

En af de gamle Handlende, som opkøbte Revlingriskoste og kørte til Fyn og solgte dem der, fortalte, at naar han kom til Fyn, og nogle der klagede over, at der faldt for megen Brum af Kostene (altsaa fordi de var bleven for lidt bagt og gennemvalket), bildte han Fynboerne ind, at det var, fordi Karlen derhjemme ikke havde tærsket Risene tilstrækkeligt, saa de var bleven rentærsket — fri for Frø.

De første Pionerer paa Kvie Hede drev det meget, saa der stadig saas en eller anden af dem med en Pakke Koste paa Ryggen, paa Vej enten efter Eg eller Ansager til Købmændene der for at faa dem omsat i mere spiselige Varer. Var Fortjenesten end meget beskedent, kunde det dog være en Hjælp til at holde den værste Sult paa Afstand. Lidt efter lidt ebbede det noget ud med Afsætningen og dermed

ogsaa med Fremstillingen, idet de mere holdbare Piasave-koste traadte i Stedet.

Under Verdenskrigen 1914-18 fik Virksomheden dog et nyt Opsving, da Materialerne til de gængse Koste kun i meget smaa Mængder kunde faas. Som Følge deraf fløj Priserne paa Revlingekoste i Vejret til $\frac{1}{2}$ og 1 Krone pr. Stk., ja, saa stor blev Efterspørgselen efter dem, at det gav sig Udslag i en hel Jagt efter disse tidligere næsten glemte Revlinger. Smarte Naturer forsøgte endog at starte en virkelig fabriksmæssig Industri deraf; men saa standsede Krigen, og lige saa brat standsede ogsaa den pludselig opdukkede Glansperiode for „Limebinderiet“.

Denne kortvarige Efterspørgsel efter Revlingekoste gav dog Grundlag for en lille Solstraalefortælling her paa denne Egn. En ung Karl, Jeppe Nielsen, Søn af Gaardejer Johan Nielsen, Kærbæk, der tjente hos en Slægtning i Gjesing ved Esbjerg, blev angrebet af en Rygsygd, maaske fremkommen ved Overanstrengelse eller en forkert Bevægelse, der næsten gjorde ham til Krøbling. Han søgte Helbredelse hos flere Læger herhjemme, ja, selv en fransk Læge forsøgte han sig hos, men uden at finde Lindring.

Han underkastede sig da en Kur i Fredericia hos en Kiropraktiker, der heldigvis skaffede ham Helbredelse. Mens han opholdt sig der i Byen, saa han en Dag paa Bane-
gaarden, at en Funktionær gik og fejede Perronen med en af de her paa Hedeegnen velkendte Revlingelimer. De kom til at tale sammen, og han hørte da, at de i høj Grad manglede Koste ved Statsbanerne. Banemanden oplyste, at disse Koste var langt lettere og hurtigere at feje de kilometerlange Perroner med end almindelige Gadekoste, men desværre var de nu næsten umulige at skaffe. Det gav Karlen en Ide. Han henvendte sig til Stationsforstanderen og tilbød at fremskaffe de Koste, han havde Brug for.

Han opsøgte nu i Ribe Amt alle de gamle Folk, han kunde finde, som gav sig af med at binde Revlingriskoste.

Der kom Fart i de gamle Fingre, og snart havde han et større Lager, som blev afsat til de forskellige Banegaarde Landet over. Den lille Hedeindustri gik saaledes ind i en Opblomstringsperiode, og Karlen tjente sig til en Amerika-billet. Derovre tjente han om Dagen og læste om Aftenen, indtil han var perfekt i Engelsk. Senere gennemgik han et 3-aarigt Kursus paa Palmer chiropractic Skole. Kommen tilbage til Danmark nedsatte han sig i Horsens som Kiropraktiker, hvilken Gerning han øver endnu, ja, er nu endog Formand for sin Stands Sammenslutning i Danmark.

Frk. E. Mundt: Kunstnere gaar forbi et Hus i Vestjylland.

SOGNETS STYRELSE

Fra de ældste Tider ved vi kun lidt om Sogdenes Styrelse. I mange Aar har man haft Sognefogeder, der i Forbindelse med Herredsfogeden havde Tilsyn med Ordenens og Lovenes Overholdelse. Tidligere havde Herremændene Haands- og Halsret over Bønderne. Her i Sognet som overhovedet i Vestjylland er Bønderne dog vist i det store og hele bleven godt behandlet og har haft det forholdsvis frit; men noget egentligt Selvstyre har man ikke haft. „Vider“ og „Grandlove“ som Rettesnor for deres Styre inden for „Grandelavet“ (Byen) har de vel nok haft her som andre Steder, men jeg har ikke set nogle saadanne efterladte Papirer. Dette fælles Bystyre har sikkert i sin Tid givet Bønderne en vis Evne til at forhandle sig til Rette, og det har saaledes været med til at dygtiggøre dem og danne et Grundlag for det kommende Selvstyre.

Omkring 1700 (vistnok 1701) oprettedes Sognefogedinstitutionen, vel først og fremmest som Hjælp ved Udskrivningen af Landmilitsen, men ogsaa som Hjælp for Herredsfogeden ved Ordenens Opretholdelse. Omtrent samtidig foranstaltede Regeringen Oprettelse af de saakaldte „Fattigkommissioner“. De skulde navnlig optræde mod de mange omstrefjende Tiggere, der efter Sigende drev om i Flokke til Skræk for Beboerne. Disse Kommissioner var dannet herredsvis og bestod af Herredsfogeden, Herredsprovsten samt hvert Sogns største Hartkornsejer, d. v. s. Herremanden. De blev saa i de enkelte Sogne bistaet af Sognepræsten og Sognefogeden.

Efter 1800 gik de over til at blive Sognekommisioner. Sognefogeden og Sognepræsten indtog Herredsfogedens og Herredsprovstens Plads, men egentlig var det uforandret: det var Statsmagten og Statskirken, der skulde være de førende. Disse kunde saa supplere sig selv med 2 eller 3 af Sognets Mænd. Det blev nu paabudt, at hvert Sogn eller hver Kommune skulde forsørge sine fattige. Det fortolkedes dog saadan, at de selv maatte gøre det ved at gaa Tiggergang rundt i Sognet. Til at yde Husly for hjemløse blev der i de fleste Sogne bygget et „Fattighus“, Føden maatte de selv se at forskaffe sig ved Tiggeri. De mere svagelige blev ofte sendt ud paa Omgang paa Gaardene, hvor man skulde give dem Logi og Føde 1 Uge eller et vist Antal Dage efter Gaardens Hartkorn. Var de endelig ogsaa for svagelige til saadan at transporteres fra Gaard til Gaard, blev de indlagt paa Fattighuset, hvor saa de stærkere skulde pleje de svagelige.

Men dette System medførte, at man ikke vilde have andre Sognes fattige til at gaa rundt i Sognet og tigge; derfor ansattes i de fleste Sogne en Fattigfoged, der dog almindeligvis gik under Navn af „Stodderkonge“ eller „Tiggerkonge“. Det var som oftest en af Sognet understøttet Person, men det skulde jo gerne være en haandfast Mand, som kunde skaffe sig behørig Respekt hos Publikum.

Jeg husker den sidste „Stodderkonge“ i Ølgod Sogn. Han bestred sit Embede indtil omkring 1875, da han paa Grund af sin Hustrus Svaghed blev nødt til at flytte ind paa den nykøbte Fattiggaard. Hans Sønner blev beæret med Prinsenavn, og en Svigersøn kaldes „Arveprinsen“. Den gamle Fattigfoged saa for øvrigt helt frygtindgydende ud, naar han kom spadserende med sin store Sabel ved Siden, baaret i en bred Bandolerrem, som han havde spændt om Livet.

Her i Ansager Sogn havde man ogsaa en saadan Stodderkonge. Ved Sogneforstanderskabets Møde den 19. April 1842

nævnes Hans Hansen Vang som Fattigfoged. Han skal have boet ved det yderste Hjørne af Kvie Sø, hvor en grøn Plet har vist Stedet, hvor „Kongeborgen“ har ligget.

Hans Hansen Vang havde to Sønner, Kræsten og Laust; noget tørstige var de begge to, til Tider for meget. Kræsten var gift, og hans Kone hed Dorthe, de boede paa Kølbacken. Der var til Tider lidt Uenighed, men bagefter var der altid god Forstaaelse imellem dem, som f. Eks. da Kræsten vilde drukne sig. Dorthe bad ham om at skifte Sokker først, da de gamle var gode nok, og de fulgtes saa ad ned til Bækken; men det var Vinter og Vandet koldt; Kræsten gik i Vandet til Halsen. Saa siger Dorthe: „Vil du drukne dig, maa du holde Hovedet under“, men det syntes Kræsten var for koldt; han stod op, og de fulgtes hjem igen. En anden Gang vilde Kræsten hænge sig; Dorthe var nærværende. Kræsten tog sine lange, hjemmestrikkede Hosebaand, bandt dem om Halsen og derefter i en Stikkelsbærbusk, som stod paa et Dige. Jorden skraanede, og Baandet strammedes. Dorthe saa nok, det gik galt, og vilde løse Baandet, men Kræsten kom til at sparke til hende, hvorefter hun gik ind, og hun sagde selv, at hun ikke var inde over et Kvarter, men da var Kræsten død.

Laust kan vist nærmest betegnes som en Slags Vagabond indenfor Ansager Sogn. Han fik som ældre Ungkarl Lyst til en Pige, som boede paa Ansager Vestermark i et lille Hus, men der kom flere af Laust' Slags. Det gik til Tider lovlig lystigt til. Pigen blev bange for Kompagniet og flyttede ned til et Par gamle Nabofolk. Laust tiggede Pigen om at flytte tilbage, men blev ikke bønheørt. Saa en Lørdag Aften gik han ned til Ejendommen, trak Geden ud og stak Ild paa Huset, for Laust tænkte, at naar Huset brændte, var Pigen nødt til at flytte tilbage; men det blev en daarlig Afslutning af Laust' Frihed, da han ellers ikke blev anset som ond. Han idømtes en temmelig haard Straf, idet det kom

ind under Mordbrand, fordi Beboerne sov; men de kom dog alle ud i bedste Velgaaende.

Navnlig i de sidste Aar i Fattigkommissionens Tid blev der ogsaa af Kommissionens Medlemmer lagt en Ligning paa Korn, der skulde udredes af Sognets Hartkorn og uddeles til de trængende. Ligeledes udlignedes der lidt Penge til samme Brug. Ogsaa til Skolevæsenet blev der udlignet de nødvendige Penge paa Hartkornet, men det var ikke store Midler, Kommissionen forvaltede mellem Aar og Dag.

Nogen Forhandlingsprotokol eller Regnskabsbog har jeg ikke kunnet faa opspurgt. Det eneste, jeg har faaet opdrevet er det sidste Blad af en Optræningsliste paa Korn til Sognets fattige; da den er underskrevet og dateret, gives den paa næste Side.

— Imidlertid kom der stadig stærkere Krav om mere Selvstyre saavel i Statsstyrelsen som i Kommunerne. 1834 indførtes Stænderforsamlingerne i Danmark, hvilket var et Skridt hen imod politisk Selvstyre, og i 1841 udkom en Forordning om, at der i hvert Sogn eller hver Kommune skulde vælges et Forstanderskab til at forestaa Sognets Styrelse. Sognepræsten skulde dog være Medlem og Forhandlingsleder.

Ansager Sogns Sogneforstanderskabs Protokol begynder saaledes:

„Aar 1842, den 12. Januar, forsamledes for første Gang Sogneforstanderskabet for Ansager Sogn i Ansager Mølle, efter at sammes Medlemmer ved Valghandling samme Sted af 8. December forrige Aar vare valgte, nemlig: Møller Jens Bundesen af Ansager enstemmigt med 53 Stemmer, kun med Undtagelse af sin egen, Peder Christensen Østergaard af Kvie med 43 Stemmer, Niels Jepsen af Lærkeholt med 40 Stemmer, Niels Hansen af Stenderup med 32 Stemmer og Bertel Jensen af Mølbygaard med 23 Stemmer.

Af Valgbestyrelsen var man underrettet om, at Stiftamtet har erklæret, at der intet er at erindre mod Valghandlingen, og at altsaa det skete Valg saaledes er bekræftet som gyldigt. Samtlige ommeldte Medlemmer har i Dag givet Møde sammen med Sognepræsten (Ramsing).

Opkrævningsliste paa Korn (se foregaaende Side)

	Rug			Byg		
	Td.	Skp.	Fjk.	Td.	Skp.	Fjk.
Transport	5	7	3	5	2	2
Mølbygaard Bertel Jensen		1	2		1	
Skovlund Thomas Henriksen			3		1	
Ebbe Jensen			1			1
Søren Andersen			2		1	
Morten Lassen						2
Rotvig Hans Nielsen						3
Krongrd. Niels Thomsen			3		1	
Gejl Jens Jørgensen		1				3
Lærkeholt Jens Jensen			3			2
Jens Olesen			1		1	
Knud Kristensen			1			3
Niels Jepsen			3			3
Iver Jepsen			1			1
Jørgen Pedersen			1			
Ansager Thomas Mikkelsen			2			1
Peder Jakobsen			2			2
Christen Hansen						1
Kirkes. Christensen			1			1
Hans Christensen						1
Jens Jespersen						1
Jens Houborg			3			3
Søren Thomsen			3			1
Rasmus Knudsen			1			1
Jørgen Henriksen			2			1
Christen Frandsen			2			1
Niels Rahbæk			2			1
Christen Madsen			3			1
Christen Pedersen			3			2
Peder Jørgensen		1	2		1	1
Iver Mortensen			1			2
Villads Andersen			1			
Mølleren		1	2		1	2
Præsten		4			4	
	8	4	2	7	7	3

Saaledes efter bedste Skønnende og Samvittighed lagt af Fattigkommissionen i Forening med de fire nedentegnede hæderlige Sognemænd.

Ansager Prgrd., den 20. December 1833.

C. Torkilsen. Jørgen Jepsen. Niels Madsen. Niels Christensen.
Bertel Jensen. Peder Christensen. Jens Bundesen. Jørgen Lauridsen.
Christian Povl Hansen (m. f. P.)

Conform. med Protocollen bevidner

Ansager Prgrd., 22. Jan. 1834.

C. Torkilsen.

Det ældste Medlem, Peder Christensen, opfordrede Forsamlingen til at vælge Formand for det første Aar. Valget faldt paa Jens Bundesen med 4 Stemmer mod 2".

Jens Bundesen afgaar i Mødet den 1. Maj 1846, „da han har solgt sin Ejendom og bortflytter fra Sognet“. Sognepræsten W. Ramsing valgtes til Formand.

Den 19. Juni 1847 vælges Sognefoged Jørgen Jensen til Formand, da Pastor Ramsing var beskikket til Sognepræst for Darum og Bramminge.

Den 15. November 1847 er Pastor H. J. Rhod antagelig Formand, da han har ført Forhandlingsprotokollen.

Efter Valget til det ny Sogneraad i 1867 ses Jens Bertelsen at være Formand. De øvrige Medlemmer er: Anders Knudsen, Jens Jørgensen, Morten Hansen, Kr. Lauridsen, Knud Pedersen og Peder Herman Nielsen.

Uddrag af Sogneforstanderskabets Forhandlingsprotokol:

— — Efter den i sin Tid til Amtet indkomne Beretning om Leverancer og tilføjet Skade under den fjendtlige Occupation i 1849, og efterat denne Beretning er gennemgaaet af Amtskomiteen, og derefter i Medhold af Loven af 30. Juni d. A. angaaende Erstatning for Krigsskade er bedømt ved den konstituerede Erstatningskomitee, er Sognets Beboere tilstaaet for efternævnte Præstationer m.m. de hosføjede Erstatningssummer, saasom:

for 1414 Pd. Kød a 11 Sk.	162 Rdl. 0 Sk.
„ 570 Pd. Flæsk a 17 Sk.	101 „ 0 „
„ 1135 Pd. Gryn a 3 Sk.	35 „ 3 „
„ 12300 Pd. Brød a 1½ Sk. ..	192 „ 0 „
„ 115¾ Td. Rug a 3 Rdl.	346 „ 0 „
„ 77¾ Td. Havre a 2 Rdl. 2 Sk. ..	181 „ 4 „
„ 3264 Pd. Hø a 12 Sk. pr. Lpd.	25 „ 3 „
„ 3264 Pd. Halm a 6 Sk. pr. Lpd.	12 „ 4 „
„ 107 Køreægter a 2 Rdl.	214 „ 0 „
„ 9 Rideægter a 1 Rdl.	9 „ 0 „
„ Kørsel med Fødemidler.	127 „ 0 „
„ Indkvartering 150 Mand i 1 Døgn og 700 Mand i ½ Døgn, ialt	83 „ 2 „
„ 2 Kreaturer, som blev takserede til .	80 „ 0 „

tilsammen . 1569 Rdl. 4 Sk.

Denne Sum udbetales efter Finansministeriets Ordre Kontant og i Kongelige uopsigelige 4 pCt. rentebærende Obligationer fra 11. Decbr. 1849, og følger saaledes hermed en Anvisning paa Ribe Amtsstue for..... 394 Rdl. 4 Sk, hvorimod Obligationerne, nemlig:

fra Nr. 476-480 inkl. paa 100 Rdl. = 500	
fra Nr. 688-697 „ „ 50 „ = 500	
fra Nr. 860-866 „ „ 25 „ = 175	
	1175 Rdl. 0 Sk.
	ialt... 1569 Rdl. 4 Sk.

udleveres af Amtet til den eller til de Mænd, som befuldmægtiges til Modtagelsen, imod at denne Skrivelse, hvoraf Sogneforstanderskabet maa forsyne sig med en Genpart, afleveres med paategnet Kvittring paa Foden fra Sogneforstanderskabet in pleno.

Saasnaart Fordelingen er sket mellem de enkelte i Sognet og af Forstanderskabet har været henlagt til offentligt Eftersyn efter foregaaende Publikation paa Kirkestævne, udbedes en Genpart af Fordelingsakten tilstillet Amtet til Opbevaring i Amtsarkivet i mødende Tilfælde.

Med Hensyn til Udjævning iblandt Sognemændene af Obligationensværdien, og for at forebygge, at Misbrug ikke skal finde Sted ved Salg af disse Aktiver, grundet paa Uvidenhed om deres Værdi i Handel og Vandel, bemærker Amtsraadene, at Obligationernes Værdi i dette Øjeblik kan antages at være i det mindste 90 Rdl. kontant pr. 100 Rdl. i Obligationer.

Amtsstuen for Ribe Amt, 20. Novbr. 1850.

Som Formand, paa Kommiteens Vegne:

infidem

Sponneck.

Rhod.

Vejvæsenet.

— — Aar 1843, den 7. Juni, var Forstanderskabet samlet i Ansager Mølle.

Formd. fremlagde en Skrivelse fra Herredsfogden af 18. f. Md., hvori meddeltes Amtets Skrivelse af 4. s. Md., samt det af Amtsraadet antagne Regulativ for Bivejene i Ansager Sogn for Aarene 1843—45. Ved bemeldte Regulativ fandt Forstanderskabet følgende Bemærkninger at gøre, at Vejen fra Ansager til Øse var optaget her blandt Bivejene, derimod, efter hvad man havde erfaret, ikke fandtes anført paa det for Øse Sogn approberede Regulativ, for saa vidt vedkommer den Del af Vejen, som ligger i Øse Sogn; for det andet, at Vejen fra Stenderup til Horsbøl bør gives Retning efter

Grindsted, hvor Broen er over Aaen, og hvor Vejen forhen har gaaet; for det tredie, at Vejen fra Aalling til Horsbøl bør falde bort paa Grund af den saare ubetydelige Færdsel, der finder Sted.

Hvilke Bemærkninger ifølge Opfordring bliver at indsende til Herredskontoret.

Endvidere forlangtes i benævnte Skrivelse, at Sogneforstanderskabet i Forening med Politimesteren vilde udarbejde en ordnet Arbejdsplan for det Arbejde, som i Aar bliver at udføre paa Sognets Veje. Med Hensyn dertil blev vedtaget følgende Bestemmelse: For det første, at Sognets Part af den mindre Landevej mellem Varde og Vejle bliver saaledes istandsat, at den kan overtages af Amtet, og at det derhos overdroges Sognefogden at faa Arbejdet udført paa samme Maade som hidtil; for det andet, at som Følge deraf Arbejdet paa de andre Biveje for i Aar indskrænkes til, at de holdes i fremkommelig og farbar Stand, ved at Hullerne i Sporene fyldes og fornødne Vandafledningsgrøfter saa vidt muligt graves, hvilket Arbejde foretages i Eftersommeren inden 15. Sept., og Udførelsen deraf ligeledes overdrages Sognefogden ved Flængsarbejde, som præsteres af Sognets Beboere efter hans Tilsigelse paa sædvanlig Maade; for det tredie, at derimod Vejen fra Starup til Ølgod, hvor hver af Sognets Beboere har sit Stykke, vedligeholdes som hidtil og i samme Stand med Planering og kastede Grøfter, hvilket Arbejde ligeledes skal være udført inden 15. Sept., og dets Udførelse ligeledes paa samme Maade overdrages Sognefogden. Til Hjælp for Sognefogden blev derhos vedtaget, at et af Forstanderskabets Medlemmer efter nærmere Overenskomst møder paa Arbejdsstedet for at deltage i Opsynet.

Ovenstaaende vedtagne Bestemmelser bliver at indsende til Politimesteren som Forstanderskabets Forslag til Arbejdsplan for dette Aar.

Endvidere fremlagde Formanden en Skrivelse fra Herredskontoret af 29. f. M. med Opfordring til Sogneforstanderskabet ifølge Amtsrådets Bestemmelse at besørge den mindre Landevej, som gaar igennem Sognet, planeret hver 14de Dag. Det blev vedtaget af Forstanderskabet, at dette Arbejde helst maatte udføres ved paa sædvanlig Maade af Sognefogden tilsagte Folk af det vejarbejdspligtige Hartkorn,*) saaledes at jordløse Husmænd og Indsiddere efter Amtsrådets Bestemmelse forrette en Dags Planeringsarbejde aarlig, alt under Sognefogdens Tilsyn, hvortil Sogneforstanderskabets Medlem, Bertel Jensen, vilde være ham behjælpelig.

*) Selvejrgaardene havde ikke Flængsarbejde.

Hvilke Bestemmelser saaledes blive at meddele Politimesteren med Anmodning om at tilstille Sognefogden den fornødne Underretning herom til Arbejdets Udførelse, saafremt intet derimod haves at erindre.

Jens Bundesen. W. Ramsing. Niels Hansen. Bertel Jensen.

* * *

— De sidste Medlemmer af Sogneforstanderskabet, hvis Virksomhed ophørte med Udgangen af Aaret 1867, var:

Gdr. Jens Bertelsen, Mølbygaard
„ Knud Pedersen, Kvie
„ Anders Knudsen
„ Jens Jørgensen, Lund
„ Niels Peder Sørensen
Sognepræst H. J. Rohd, Ansager

Det første Sogneraad, som fungerede fra 1. Januar 1868, havde følgende Sammensætning:

Valgt af samtlige Vælgere:
Gdr. Peder Herman Nielsen, Stenderup
Valgt af de højest beskattede:
Møller Morten Hansen, Ansager
Gdr. Knud Pedersen, Kvie
„ Chr. Lauridsen, Krøngaard
„ Jens Bertelsen, Mølbygaard
Overgaaet fra Sogneforstanderskabet:
Gdr. Anders Knudsen, Ansager
„ Jens Jørgensen, Lund

Følgerækken af Formænd bliver da følgende:

I Sogneforstanderskabstiden:

1. Jens Bundesen, Ansager Mølle, 1842—46
2. W. Ramsing, Ansager Præstegaard, 1846—47
3. Jørgen Jepsen, Uddegaard, 1847
4. H. J. Rohd, Ansager Præstegaard, 1847—68

I Sogneraadstiden:

1. Jens Bertelsen, Mølbygaard, 1868—69
2. Morten Hansen, Ansager Mølle, 1869—72
3. John Jensen, Rotviggaard, 1873—76

4. Stefan Marius Kristiansen, Skovlund, 1877—79
5. A. C. Nissen, Holtgaard, 1879—80
6. Kr. Lauridsen, Krongaard, 1880—84
7. Kr. Pugal Nielsen, Kvie Hede, 1885
8. Jens Kristensen, Krongaard, 1886—92
9. Anders Laugesen, Tiphede, 1892—95
10. Kr. Vad, Stenderup, 1896
11. Jens Kr. Nielsen, Gejlgaard, 1897
12. Jens Kristensen, Krongaard, 1898—1904
13. Bertel Mølby, Ny Mølbygaard, 1904—21
14. H. P. Hansen, Ansager, 1921—30
15. E. Hennelund, Ansager, 1930

Sognefogeder i Ansager Sogn:

Jørgen Jepsen, Uddegaard
 Kristen Pedersen, Kvie
 Jens Bertelsen, Mølbygaard
 Stefan Marius Kristiansen, Skovlund
 Kristen Lauridsen, Krongaard, 1876—1881
 Jeppe Jørgensen, Uddegaard, 1881—1887

I Nordsognet:

Jens Kr. Nielsen, Gejlgaard, 1887—1913
 Jens Kristensen, Krongaard, 1913—1930
 Kr. J. Kristensen 1930—

I Østersognet:

Frands Kristensen, Kvie, 1887—1910
 Karl Nielsen, Kvie, 1910—1933
 Knud L. Knudsen, Kvie, 1933

* * *

Skønt Tidsrummet kun spænder over knap 100 Aar, er der dog i denne Periode sket en vældig Udvikling i Sognet. Indbyggerantallet var ved Forstanderskabstidens Begyndelse ca. 700 og ved Sogneraadstidens Begyndelse ca. 1000, medens det nu er vokset op til 3500. Samtidig er Sogneraadenedes Arbejdsfelt udvidet, idet den ene Sag efter den anden har trængt sig paa og er bleven lagt over paa Kommunerne. Dette har altsammen været med til at forøge Arbejdet baade for Formænd og de andre Medlemmer. Det har da ogsaa

fordret stadig voksende Pengemidler til Bestridelse af Udgifterne, saa Skatteudskrivningen er gaaet i Vejret med stadig stigende Hurtighed.

Her følger nogle enkelte Aarsligninger. I Forstanderskabstiden lavedes ingen samlet Ligning, men Udgifterne til Skolevæsenet opførtes i Skoleprotokollen og vil blive berørt under Skolevæsenet. Og Protokol over Udgifter til Fattigvæsenet og Vejevæsenet er ikke opbevaret.

Skatteligning og Regnskab for Aaret 1868:

Af Hartkorn	800 Rdl. 4 M. 13 Sk.
„ Formue og Lejlighed . . .	400 „ 4 „ 7 „
„ andre Indtægter	191 „ 1 „ 4 „
	<hr/>
	1392 Rdl. 4 M. 8 Sk.

Udgifter:

Til Skolevæsenet	623 Rdl. 4 M. 15 Sk.
„ Fattigvæsenet	355 „ 0 „ 14 „
Andre Udgifter	503 „ 4 „ 2 „
	<hr/>
	1482 Rdl. 3 M. 15 Sk.

Underbalance . . . 89 Rdl. 5 M. 7 Sk.

Skatteligning for 1880:

Af Hartkorn	3605 Kr. 09 Øre
„ Formue og Lejlighed	1807 „ 84 „
	<hr/>
	5412 Kr. 93 Øre

Skatteligning for 1890:

Af Hartkorn	4112 Kr. 55 Øre
„ Formue og Lejlighed	3944 „ 31 „
	<hr/>
	8056 Kr. 86 Øre

Skatteligning for 1900:

Af Hartkorn	5129 Kr. 28 Øre
„ Formue og Lejlighed	8156 „ 82 „
	<hr/>
	13286 Kr. 10 Øre

Skatteligning for 1910:

Af Hartkorn	5600	Kr. 00	Øre
„ Ejendomsskyld	1400	„ 00	„
„ Formue og Lejlighed	21000	„ 00	„
		<hr/>	
	28000	Kr. 00	Øre

Skatteligning for 1920:

Ialt tilsammen 100000 Kr. 00 Øre

Skatteligning for 1940:

Ialt tilsammen 275000 Kr. 00 Øre

Som man ser, er Summerne gaet meget op i disse Aar. At Sogneraadet desuagtet ikke har vist overdreven Flothed, synes følgende Skrivelser at bære Vidnesbyrd om:

Uddrag af gamle Sogneraadsprotokoller:

9. Oktober 1878.

Ved et Møde, som blev afholdt paa sædvanligt Sted, blev Sogneraadet enig med P. Sørensen paa Kvie Hede om Skolestue for 5 Aar, som er 50 Kr. aarlig, Brændsel iberegnet. Dersom Sogneraadet finder Anledning til at flytte Skolen til et andet Sted, maa P. Sørensen finde sig tilfreds hermed, naar han faar 3 Maaneders Varsel.

17. Maj 1879.

I Anledning af Fattiglem J. Laugesens Kones Død blev der afsluttet Akkord med J. L. saaledes: Fra den 25. Maj d. A forpligter J. L. sig til at forlade sit nuværende Hus og Hjem og overlade alt til Kommunen, hans Børn overlades til Sognet, og Kommunen sørger for deres Opdragelse og Pleje, og for deres Opdragelse forpligter Faderen J. L. sig til at betale aarlig 40 Kr., som han betaler med Halvdelen til 1. Maj og til 1. Nov.; den første Indbetaling sker til 1. Maj 1880. Det bemærkes, at naar Børnene er konfirmeret med Undtagelse af den lille, betaler han kun det halve, og naar den sidste er konfirmeret, hører Indbetalingen op. Senere blev der afsluttet Akkord med C. Bolding Pedersen af Kvie om at overtage J. L.s Pigebarn, Kristine Laugesen, fra November til April for en Betaling af 20 Kr., og for denne Betaling forpligter han sig til at holde Barnet vedlige med Føde, Klæder og hvad dertil hører — og naar han afleverer Barnet til Kommunen, skal det overlades med 2 Sæt Klæder.

11. Juni 1880.

Efter forudgaaet Bekendtgørelse er der D. D. afholdt Auktion over Fattiglem Hans Hansen Vongs Enkes Hus og Aske ved samme. Huset blev solgt til Lauge Johnsen, Quie Mark, for en Købesum af 11 Kr. 25 Øre. Asken blev tilslaaet Laurids M. Jensen, Ansager, for 3,25, alt indbetales inden 1. Oktober d. A.

Op samme Dag blev der afholdt Licitation over Reparation ved Fattighuset paa Kølbanken. Murerarbejde efter Aftale 2 Kr. 75 Øre og Snedkerarbejde, 4 ny Vindueskarme, 6 Slagbuer og 1 Loftslaage, 8 Kr. 75 Øre, paatog Laurids M. Jensen (Laust Skrædder) sig at udføre baade Murer- og Snedkerarbejdet for den samlede Betaling 12 Kr. 50 Øre. Arbejdet skal være færdig til 1ste August d. A.; han skal selv levere Brædder og Planker til Vindueskarme og Slagbuer og Loftslaage, som skal være af god Qualitet, saaledes at det kan være antageligt af Sogneraadet.

9. Marts 1886.

Anders Jensen (Langelænder) begjerte for Snedkerarbejdet paa en Ligkiste til Hans Ingesen og Ulejlighed ved hans Begravelse m. m. 10 Kr.

Der tilstodes ham 7 Kr.

6. April 1886.

Anders Jensen (Langelænder) forlanger et ekstra Tillæg for Ulejlighed ved Hans Ingesens Begravelse.

Der tilstodes ham 1 Kr. 50 Øre.

Randbøl Sogneraad, d. 19. Marts 1900.

Idet man hermed tilbagesender Regningen over ydet Fattighjælp til N. N., tillader herværende Sogneraad at henstille til det ærede Sogneraad at efterse Regningen over, hvad der er købt den 29de August, sammenholdt med, hvad der er taget den 26de, og forekommer det os, som der for Kommunens Regning kunde være afholdt Begravelsesgilde; det er i det mindste et meget flot Indkøb af en Familie, der ikke er større og er under offentlig Fattighjælp, hvilket vi haaber, at det ærede Sogneraad vil indrømme, og førend man refunderer Regningen, udbeder man sig en tilfredsstillende Forklaring heraf; men vi haaber nok, at det ærede Sogneraad vil indse det berettigede i at slette det af Regningen, som er taget d. 29. August, og er Sogneraadet her saa villig til at refundere Resten efter Loven.

Regningen og Bilagregningerne medfølger.

P. S. V.

Til Ansager Sogneraad.

P. J. Pedersen.

Randbøl Sogneraad, den 17. April 1900.

Som Svar paa det ærede Sogneraads Skrivelse af 11te ds. angaaende afdøde N. N. af Stenderup meddeles herved, at da Sogneraadet i ovennævnte Skrivelse har indrømmet, at de d. 29de August indkøbte Varer er brugt til Begravelsesgilde og jo derfor maa henregnes til Begravelsesomkostninger, som i Henhold til Fattiglovens § 44 ikke kan forlanges refunderet, haaber man derfor, at det ærede Sogneraad selv vil indse det berettigede i, at herværende Sogneraad forlanger Beløbet slettet af Regningen. Hvad det angaar, at Sogneraadet har den meget humane Bestemmelse at give Kaffe og Morgenfrokost ved en Fattigs Begravelse, finder Sogneraadet her jo ikke det mindste at indvende imod; kuns er det ikke lovligt at forlange det refunderet af Forsørgelseskommunen. Og man maa derfor fremdeles fastholde, at Beløbet — 8 Kr. 48 Øre — maa fradrages i Regningen.

Regningen og Bilagregningen medfølger. Haabende at vi nu er enige, bedes Regningen med nævnte Fradrag os snarest tilstillet.

Til Ansager Sogneraad.

P. S. V.
P. J. Pedersen,
Fmd.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side	
Indledning	9	
Beliggenhed og Natur	—	20
Landbrugets Udvikling	—	28
Overgang til Selveje	—	37
Mejerier og Slagterier	—	40
Bierhverv	—	46
Sognets Styrelse	—	66
Kirken	—	80
Præster efter Reformationen	—	89
Skolevæsenet før Loven af 1814	—	106
„ efter Loven af 1814	—	126
Gilder i ældre Tid	—	139
Veteranerne	—	142
Penge, Handel og Vareomsætning	—	152
Forskellige Forening og Institutioner	—	160
Midtsognet: Ansager By	—	173
Matrikulkort fra 1819 indheftet	—	177
Kvie—Lauborg	—	201
Hedens Pionerer	—	226
Optegnede Minder	—	237
Gamle Papirer	—	245
Stenderup Distrikt: Stenderup	—	253
Trafikforholdene — Banen	—	257
Optegnelser af Lærer J. Kristensen og Gaardejer Niels Hansen	—	260
Lokal Hjemmeindustri m. m.	—	262
Enkelte Gaarde	—	273
Nordsognet	—	284
Hedeopdyrkningen	—	285
Varde — Grindsted Jernbane	—	287
Smaatræk af H. P. Rasmussen	—	297
Nogle gamle Dokumenter	—	301
Enkelte Gaarde i Nordsognets Byer	—	321

Shovlund sognearkiv
6823 Ansager

NORDHJEMS BOGTRYKKERI
VARDE